

Jurga Dzikaitė
Dainora Eigminienė
Stepas Eitminavičius
Darius Kuolys
Aušra Martišiūtė-Linartienė

Literatūra

6 klasė

II dalis

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Vilnius, 2017

Turinys

3. Mes tautoje	5
<i>APIE MARTYNĄ MAŽVYDĄ</i>	8
MARTYNAS MAŽVYDAS. Katekizmas	13
<i>APIE MIKALOJŲ DAUKŠĄ</i>	19
MIKALOJUS DAUKŠA. Prakalba į malonųjį skaitytoją	21
KONSTANTINAS SIRVYDAS. Trijų kalbų žodynas	24
<i>APIE KRISTIJONĄ DONELAITĮ</i>	25
KRISTIJONAS DONELAITIS. Metai	28
<i>APIE ANTANĄ BARANAUSKĄ</i>	30
ANTANAS BARANAUSKAS. Anykščių šilelis	33
<i>APIE MAIRONĮ</i>	39
MAIRONIS. Pavasaris	45
MAIRONIS. Lietuva brangi	47
MAIRONIS. Milžinų kapai	48
PETRAS TARASENKA. Pabėgimas	50
<i>APIE VINCĄ KUDIRKĄ</i>	61
VINCAS KUDIRKA. Tautiška giesmė	66
JURGIS ZAUERVEINAS. Lietuviais esame mes gimę	69
<i>APIE MIKALOJŲ KONSTANTINĄ ČIURLIONĮ</i>	70
MIKALOJUS KONSTANTINAS ČIURLIONIS. O virš tų krantų, virš to mylimo Nemuno	73
JONAS AISTIS. Peizažas	75
JUSTINAS MARCINKEVIČIUS. Tai gražiai...	76
Apibendriname temą ir įsivertiname	77

4. Mus stiprinantys gyvenimo išbandymai	80
VANDA JUKNAITĖ. Tariamasis iš tamsos	83
<i>APIE ŠATRIJOS RAGANĄ</i>	97
ŠATRIJOS RAGANA. Irkos tragedija	103
ALANAS MARŠALAS. Aš moku šokinėti per balas	120
Apibendriname temą ir įsivertiname	140
Sąvokų žodynelis	143
Tekstų ir iliustracijų šaltiniai	145

4

Mus stiprinantys gyvenimo išbandymai

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. „Angelas“, 1909 m.

Nėra tokio vargo, kuris ko nors neatvertų. Ir nėra kančios, kuri nemokytų.

Geriausiai gali padėti sau padėdamas kitam.

Vanda Juknaitė

Darydamas gera kitam, stiprini gerį savyje, stiprini save.

Viktorija Daujotytė

Ar kada klausėte savęs, kodėl Jūs skaitote? Ar kada savo pasaulį lyginote su knygos veikėjo pasauliu, ypač jei tas veikėjas Jūsų bendraamžis? Ar kada buvo taip, kad perskaityta knyga Jus įkvėpė drąšiam ir gražiam poelgiui? Padėjo suprasti labai svarbius dalykus? Įveikti liūdesį ar skausmą, išgyventi didelį džiaugsmą? O gal paskendę knygoje nebenorėjote iš jos sugrįžti?

Literatūra mums pasakoja apie įvairių žmonių likimus. Tuose pasakojimuose gyvena, veikia, jaučia, mąsto ne tik suaugusieji, bet ir vaikai. Ir suaugusieji, ir vaikai dažnai patiria skaudžius gyvenimo išbandymus, mokosi juos įveikti.

Nagrinėdami šią temą, pirmiausia ir skaitysime pokalbius su Jūsų bendraamžiais. Gal jie lanko tą pačią mokyklą? Gal su jais prasilenkiate gatvėje skubėdami į muzikos būrelį ar krepšinio treniruotę? O gal tiesiog, kaip ir daugelis, stengiatės į juos nekreipti dėmesio, nes jie per daug kitokie? Lietuvių rašytoja Vanda Juknaitė kitokius vaikus prakalbina ir kalbasi su jais jautriai, pagarbiai, rimtai. Gal todėl šeštokai atvirai dalijasi su rašytoja mintimis apie pasaulį, kuriame daug šviesos, išminties, nėra pykčio, nors jie patys yra patyrę daug skausmo ir sunkių gyvenimo smūgių. Juos išbandymai sustiprino, išmokė pasitikėjimo savimi, atjautos ir artimo meilės. Ar savo bendraamžius išgirsite, priklausys nuo Jūsų pačių – nuo Jūsų noro įsiklausyti, suprasti kitą.

Taip pat kartu skaitysime Šatrijos Raganos apsakymą „Irkos tragedija“. Prieš šimtmetį parašytas kūrinys iki šiol padeda mums pažinti mažo žmogaus didelį skausmą. Mergaitė Irka ne tik žaidžia – ji mokosi būti drąsi, ryžtinga, savarankiška. Atrodytų, pasaulis griūva, tačiau kokia graži vaiko siela, kaip ji ilgisi tų, kuriems būtų reikalinga. Klausite, kam mums pasakojimas apie mažą mergaitę, dar visiškai vaiką. Bet ar skausmas turi amžių? Ar atjauta, gyvenimo išmintis, supratimas – tik suaugusiųjų reikalas?

Tiesą sakant, rašytojai vaikų pasauliu susidomėjo gana vėlai. Ir tik patys geriausi išmoko apie vaikus ir jiems tekusius išbandymus rašyti taip, kad jų knygas visame pasaulyje skaito ne tik jaunimas, bet ir suaugusieji. Vieną tokių knygų sukūrė australų rašytojas Alanas Maršalas ir pavadino ją „Aš moku šokinėti per balas“. Pavadinimas skamba žaismingai ir, aišku, vaikiškai, nes suaugusieji per balas nešokinėja (nebent būna labai laimingi!). Ir ko čia mokytis – jei esi vaikas ir tau niekas netrukdo? O būna taip, kad nesutrukdo nei sunki liga, nei ramentai. Ir ne tik per balas šokinėti, bet ir kopti į kalną, peštis su kitais berniukais, išmokti plaukti ir jodinėti. Ramentai net užgrūdina ir užgrūdina taip, kad savo patirtimi ir sveikuosius stiprini – padedi jiems labiau pasitikėti savimi, pajusti gyvenimo džiaugsmą.

Nesiryžtame spėti, kurios knygos veikėjas Jums bus artimiausias, su kuriuo norėsite dalytis savo išgyvenimais. Tačiau tikime, kad pokalbiai su šių kūrinių veikėjais suteiks Jums daugiau tvirtybės, drąsos, išminties.

Taip pat nagrinėdami šią temą:

- mokysitės kelti rimtus klausimus ir kartu ieškoti į juos atsakymų;
- lyginsite skirtingų literatūros kūrinių veikėjų išgyventas ir tikras gyvenimo patirtis;
- aiškinsitės, kaip ta pati tema atskleidžiama literatūroje, o kaip – kine;
- susipažinsite su rašytojos Šatrijos Raganos asmenybe, skaitysite ištraukas iš jos laiškų, jos mokinių ir kitų žmonių atsiminimų;
- raiškiai skaitysite veikėjų dialogus, atskleisdami jų charakterius, nuotaikas, jausmus;
- tyrinėsite literatūros kūrinyje vaizduojamo laikotarpio papročius, žmonių santykius, jų gyvenimo aplinką;
- kaip ir ankstesnėse temose, rašysite rašinius, kursite pasakojimus, tęsite „Gerų minčių knygelę“;
- kursite knygos viršelį, mokysitės knygą pristatyti, apie ją papasakoti kitiems, patys mėginsite perkelti prozos kūrinio ištrauką į sceną – ją suvaidinti.

Vanda Juknaitė su sūnumis, 1992 m.

Vánda Juknáitė (g. 1949 m.) – žinoma lietuvių rašytoja, universiteto dėstytoja, išugdžiusi ne vieną būsimų mokytojų kartą, skyrusi daug dėmesio beglobiams Lietuvos vaikams.

Kilusi nuo Rōkiškio, studijavo lietuvių kalbą ir literatūrą Vīlniaus universitete. Lietuvos radijuje vedė įdomią laidą „Rizika gyventi“. Dirbo su benamiais, gatvės vaikais, neįgaliaisiais, daug metų rengė jiems vasaros stovyklas Inkūnuose, netoli Anykščių.

Knygoje „Tariamais iš tamsos“ rašytoja kalbasi su ypatingo likimo vaikais – neregintais, nusikaltusiais, be tėvų likusiais ir kitus skaudžius gyvenimo smūgius patyrusiais.

Susipažinsime su dviem V. Juknaitės užrašytais pokalbiais, juose išsakytomis Jūsų bendraamžių mintimis. Rašytoja kalbina ir užduoda sudėtingus, „nevaikiškus“ klausimus šeštokams – sunkias tėvų ligas išgyvenusiai Elzei, regėjimo negalią turintiems Janušiui, Deividui ir Rimvydui.

Elzė

Vilniaus „Gabijos“ gimnazija, 6 k.

V. J. Elze, tu juk lauki sudėtingų klausimų.

ELZĖ. Aš norėjau, kad kas manęs rimtai paklaustų. Bet aš maniau, kad tai atsitiks vėliau, kai jau būsiu suaugusi. Aš mėgstu su žmonėmis šnekėtis.

V. J. Manai, kad jie yra tau atviri?

ELZĖ. Aš nebūtinai noriu, kad žmonės būtų man atviri. Aš esu jiems atvira. Ir taip sužinau, kas jie yra.

V. J. Na, kaipgi?

ELZĖ. Na, paprastai. Aš neužduodu iš karto jiems klausimų apie kosmosą ir Dievą. Aš kalbu su jais apie paprastus dalykus.

V. J. Kodėl vaikai yra atviri pasauliui?

ELZĖ. Vaikai yra naivūs. Ir suaugusieji yra naivūs. Bet jie galvoja, kas jiems iš to bus, geriau ar blogiau. Suaugusieji kaip lapės. Vaikai nemąsto. Vaikai sako tiesą.

V. J. Ir Elzė nemąsto?

ELZĖ. Aš mėštau. Yra žmonių, kurie sako, bet taip pagiežingai: tu viduje esi suaugusi, bet slepiesi po vaiko kailiu. Iš dalies tai yra tiesa. Bet aš norėčiau kitaip suformuluoti. Aš esu vaikas. Aš nesislepiu po jokių kailiu.

V. J. Turbūt girdėjai, kad šiuolaikiniai žmonės labai nusivylę savimi.

ELZĖ. Jie nesupranta, kad yra įdomūs. Jie nusivylę savo paviršiumi.

V. J. O kas yra paviršius?

ELZĖ. Žmonės labai rūpinasi, kaip gražiau apsirengti, skaniau pavalgyti. Kai kiti sako: aš negaliu gyventi be ledų ir mobilaus, tai aš sakau: aš negaliu gyventi be oro.

V. J. Be oro?

ELZĖ. Ir dar be knygų.

V. J. Mėgsti skaityti?

ELZĖ. Labai, labai, labai mėgstu. Gal penkerių metų pradėjau mėgti skaityti.

V. J. Taip anksti išmokai?

ELZĖ. Į mokyklą atėjau jau mokėdama. Mane tėtis mokė skaityti. Jis buvo bedarbis, turėjo laiko. Tada pamėgau skaityti. Man patikdavo paveikslėliai, bet gilintis pradėjau ne taip seniai.

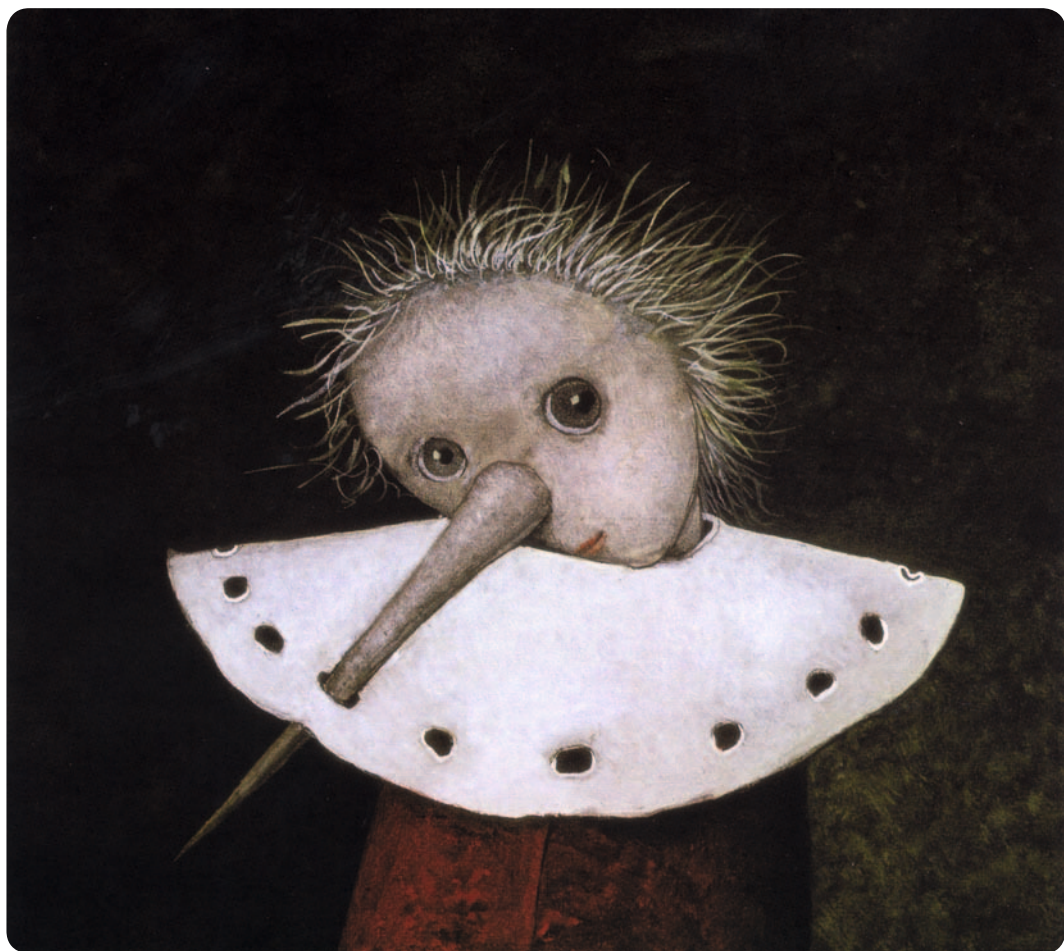
V. J. Ką reiškia – gilintis?

ELZĖ. Matyti ne tik žodžius, bet ir kai ką daugiau. Žiūrėti, kas tarp eilučių.

V. J. Ar dėl to gilinimosi ir norėtum būti mokytoja?

ELZĖ. Pirmas dalykas, man patinka mano lietuvių mokytoja, aš norėčiau sekti jos keliais. Ir dar man labai patinka lietuvių kalba. Aš norėčiau ją dėstyti ir kad vaikams patiktų.

- V. J. Kaip žinai, visi dabar pasimaišę dėl anglų kalbos.
- ELZĖ. Kalbai yra labai svarbu skambesys. Anglų kalba labai negražiai skamba. O lietuvių kalba labai graži, visai nekampuota, o plaukianti. Man norisi įskiepyti tiems vaikams, kuriuos aš mokysiu, tiems, kurie bus bepamirštantys lietuvių kalbą, kad jie sugrįžtų prie jos. Bet mes čia kalbamės apie labai paprastus dalykus.
- V. J. Ar reikėtų gilintis?
- ELZĖ. Taip.
- V. J. Bet gali būti sunku.
- ELZĖ. Jeigu ką, aš neatsakysiu.
- V. J. Ar tu pati džiaugiesi tuo, kad taip anksti suaugai?
- ELZĖ. Oi, ne. Aš labai dažnai liūdžiu dėl to.
- V. J. Kodėl?
- ELZĖ. Dėl to, kad labai dažnai iš manęs reikalauja. Sako: Elzyte, mes iš tavęs to nesitikėjom. Jeigu aš būčiau vaikiškesnė, jie nesistebėtų, kad taip kvailai pasielgiau.
- V. J. Visi priprato, kad tu labai rimtai į viską žiūri, ir nebeleidžia tau būti vaiku?
- ELZĖ. Taip būna. Ir dar kartais kai kurie vaikai ant manęs pyksta. Ne dėl to, kaip aš mažtau, bet dėl to, kaip į mane žiūri suaugusieji.
- V. J. Kiek aš galiu suprasti, taip rimtai į pasaulį žvelgia žmonės, kurie turi didelių rūpesčių.
- ELZĖ. Neturiu aš didelių rūpesčių. Tik labai daug įvykių buvo su artimaisiais, aš buvau jų beveik netekus. Tuo metu, kai tai vyko, aš labiausiai suaugau. Kažkaip labai buvo sunku.
- V. J. Buvo labai sunku su tuo susitaikyti?
- ELZĖ. Aš anksčiau maniau, kad bloga gali atsitikti tiktai žmonėms iš filmų. Bet niekada negalvodavau, kad man gali atsitikti kas nors negero.
- V. J. Kas tau padėjo tada? Kaip tu gelbėjaisi?
- ELZĖ. Kai buvo visokių blogybių?
- V. J. Taip.
- ELZĖ. Kai buvo labai blogai tėčiui ir kai mamai, labai daug bendravau su Dievu.
- V. J. Tu meldavaisi?
- ELZĖ. Taip. Bet ne paprastom maldom „Tėve mūsų“. Savo maldom.
- V. J. Kas yra savo maldos?
- ELZĖ. Šiaip, pokalbiai, paprasti, labas...
- V. J. Kodėl tau atrodė, kad į Dievą reikia kreiptis būtent taip?
- ELZĖ. Aš kalbėjau, kad man būtų lengviau. Tiesiog norėjau pašnekovo.
- V. J. Elze, ką vaikai galvoja apie mirtį?
- ELZĖ. Apie savo?

Stasys Eidrigevičius. Iliustracija Džeimso Kriuso knygai „Jonas Ilganosis“, 1989 m.

V. J. Na, kai sirgo mama ir tėtis.

ELZĖ. Man atrodo, kad mirtis yra ne pabaiga. Kai mirsiu, man nebus blogiau. Bus blogiau tiems, kurie liks, nes jiems bus gaila. Mano tėtis kai buvo komoj, jis sapnavo labai gražius sapnus. Sapne jis suprato, kad yra komoj. Jis sapnavo mane. Aš žinau, kad aš jam labai brangi. Gal brangiausia. Man atrodo, žmogus mirdamas išsineša atvaizdą mylimų žmonių ir jį visada ten turi. Man taip atrodo. Kaip sapną.

V. J. Dauguma suaugusiųjų bijo mirties.

ELZĖ. Dauguma žmonių bijo mirties dėl labai materialių dalykų. Bijo, kad nespės baigti savo darbų, kad paliks čia savo šeimą. O aš manau, kad mirties visai nereikia bijoti.

V. J. Taip manai?

ELZĖ. Nereikia bijoti, nes tave pasitiks Dievas. Ir lauki susitikimo su Juo, kaip su draugu.

V. J. Kaip tu suprastum užduotį: pačiam išreikšti savo žmogišką esmę?

- ELZĖ. O, Dieve! Aš niekada nebūčiau pagalvojus. Gal tai reiškia suprasti gyvenimą. Atsiduoti gyvenimui.
- V. J. Ką reiškia atsiduoti gyvenimui?
- ELZĖ. Reikia būti labai aktyviam ir stumtis į priekį. Nežinau, ar aš teisingai svarstau. Jei nėra pagalbos, reikia pačiam visom keturiom stumtis į priekį. Ir būti savimi.
- V. J. Ar žmogaus gyvenime būna daug momentų, kai turi iki galo pasikliauti vien savimi?
- ELZĖ. Beveik kiekvieną dieną mums yra galimybė patiems išspręsti savo reikalą arba pasirinkti kito žmogaus pagalbą. Dažniausiai mes renkamės pagalbą.
- V. J. Kaip manai, kodėl?
- ELZĖ. Daug lengviau išspręsti su kitu žmogum. Todėl, kai liekame vieni, labai suglums-tame, nes nebūname įpratę likti vieni.
- V. J. Kaip tu išmokai būti viena?
- ELZĖ. Kartais būna situacijų, kai atrodo, kad imsi kito žmogaus ranką, bet staiga susiimi. Ir pagalvoji: dar ne taip blogai, kad man reikėtų pagalbos, nors būna be galo blo-gai. Žinau, kad bus tokių sunkių dalykų, kai niekas kitas man nebegalės padėti. Ir aš susitvardau, kad užsiauginčiau savo pačios gyvenimą. Kad pajėgčiau būti viena, kai jau nebeturėsiu žmonių, kurie norėtų man padėti.
- V. J. Ar tave trikdo, kai suaugę žmonės nesusitvardo, nesugeba susiimti, kaip tu sakai?
- ELZĖ. Ne, manęs netrikdo. Aš su malonumu iš karto imuosi jiems padėti.
- V. J. Kaip?
- ELZĖ. Dažnai žmogui labai padeda pokalbiai. Ir labai gera yra išsiverkti, netgi vaikui. Ir aš mėgstu būti ta, su kuria pasikalba ir ant kurios peties išsiverkia. Taip aš ir pade-du. Kartais to užtenka.
- V. J. Kiti tokius žmones laiko labai stipriais, bet man kartais atrodo, kad aš pati visą gyvenimą tokiu būdu mėginau paslėpti savo silpnumą.
- ELZĖ. Koku būdu?
- V. J. Leisdama išsiverkti ant mano peties.
- ELZĖ. Aš iš tikrųjų jaučiuosi stipri. Aš nenoriu girtis. Kartais ir man užaina silpnumo akimirku. Ir dėl to aš visiškai suprantu tuos, kuriems būna bėda. Kartais ir pati, būdama kuo stipriausia, prieinu prie ko nors ir pradedu verkti.
- V. J. Tokie dalykai žmones gali išgąsdinti.
- ELZĖ. Aš labai valdausi visą laiką. Kiti išsikrauna kasdien zyzdami ir verkšlendami, o man taip elgtis gėda. Ir kartais, kai jau pratrūkstu, tada išsigąsta visi. Aš laikau savyje ir ga-liausiai nebeišveriu. Mano pratrūkimas būna arba didžiulis verksmas, arba didžiulis pyktis, ir tai yra labai blogai. Aš tą pripažįstu. Tada atsiliepia visi. Tada jie man padeda.
- V. J. Tu kalbi apie tai, kad žmogus gyvena tarp žmonių ir mes vieni su kitais esame labai susiję. Kaip manai, kodėl žmonės taip dažnai apsimeta, kad jie gali apsieiti be kitų?

ELZĖ. Vien todėl, kad jie ne-ga-li.

V. J. Vien todėl, kad jie negali apsieiti be kitų?!

ELZĖ. Na, aš čia dėju...

V. J. Ar besąlygišką kito žmogaus vertingumą tau atskleidė mirties artumas?

ELZĖ. Palaukit, tuoj suvoksiu. Pakartokit su visais tais žodžiais.

V. J. Ar žmogaus besąlygišką vertę tau atskleidė mirties artumas?

ELZĖ. Taip. Taip visą laiką būna. Kai jau mirtis arti, tik tada supranti, ko vertas kitas žmogus. Bet aš ir taip jaučiu, ko žmonės verti. Net jei ir ne tas mirties artumas, aš vis tiek labai juos reikšminu.

V. J. Dėl ko?

ELZĖ. Pirmiausiai aš galiu pasikalbėti su pačia savimi. Paskui su Dievu. O po to su žmonėmis. Tai jeigu ne žmonės, trečio pašnekovo ir nelieka.

V. J. Vis dėlto ar tu nepavydi kitiems vaikams, kad jie gyvena daug paprasčiau?

ELZĖ. Kartais pavydžiu.

V. J. Kokie tie kartai?

ELZĖ. Pavydžiu tada, kai suaugusieji, mums, visiems vaikams, padarius ką nors bloga, žiūri į mane.

V. J. O ar tu nepavydi suaugusiems žmonėms, kurie apie tokius dalykus, kaip tu, net nesusimąsto?

ELZĖ. Ne, man jų gaila. Nes jie jau suaugę, o dar negalvoja.

V. J. Ar manai, kad žmonės negalvoja todėl, kad nepatiria tokių dalykų?

ELZĖ. Jie gali būti patyrę ką nors panašaus, bet, kai viskas gerai baigiasi, jie viską pamiršta. Ir Dievą. Ir tai, kad įvyko stebuklas.

V. J. Kodėl tu nepamiršti?

ELZĖ. Todėl, kad tai yra pamoka. O pamokų nereikia pamiršti.

V. J. Kodėl svarbu suprasti, kad gyveni? Gyveni, ir tiek. Ar to neužtenka?

ELZĖ. Manau, jei nesuprasi, kad gyveni, tai pusė gyvenimo vertės dings. Aš manau – ar vaikai, ar suaugę – net ne visi supranta, kad jie nesupranta, kas yra gyvenimas.

V. J. O kas jis yra?

ELZĖ. Kas yra gyvenimas? Gyvenimas yra vienas labai labai neilgas laiko tarpas. Kaip kokia viena pamoka. Vieni žmonės tą pamoką išmoksta, kiti ne.

V. J. O ko žmogus per savo labai labai trumpą gyvenimą turi išmokti?

ELZĖ. Žmogus turi išmokti... Aš bijau, kad labai kvailai pasakysiu.

V. J. Pagalvok, ko tu pati jau išmokai.

ELZĖ. Reikia išmokti kantrumo. Reikia išmokti nepasiduoti. Išmokti suprasti, kas esi pats, kas yra draugai, šeima.

V. J. O kažkodėl atrodė, kad tu imsi ir taip paprastai pasakysi: reikia išmokti mylėti gyvenimą.

ELŽĖ. Tai rodo, kad aš esu vaikas.

V. J. Kodėl taip pasakei?

ELŽĖ. Vaikas per daug stengiasi, kaip čia geriau atsakyti. O suaugęs žmogus svarbius dalykus pasako ramiai.

V. J. Mylėti yra svarbiausia?

ELŽĖ. Taip.

V. J. Ar meilė yra tai, kas žmogui duota? Ar jos taip pat reikėjo išmokti?

ELŽĖ. Meilės vaikas išmoksta, jei yra jį mylinčių žmonių. Aš meilės išmokau.

V. J. Atrodo, tu turėjai nuostabius mokytojus.

ELŽĖ. Mane stebino tai, kad mano tėvai buvo pasiryžę pasveikti, kad jie kovojo. Aš verkdavau, o mano mama sakydavo: neverk, Elze, aš pasveiksiu, viskas bus gerai. Nors visi sakė, kad ji nepasveiks. Ir tėtis, kai gulėjo reanimacijoje, aš net negalėdavau pas jį užėiti. Negalėdavau su juo šnekėti. Bet kai jis pasveiko, jis man visą laiką sakydavo: aš pasveikau tik todėl, kad nenorėjau nuvilti tavęs. Ir todėl aš didžiuojuosi jais.

V. J. Dabar manoma, kad kančia labai nuskriaudžia žmogų.

ELŽĖ. Kančia? Tik tada žmogus supranta, kas yra laimė, kai būna patyręs kančią.

V. J. O kas yra laimė?

ELŽĖ. O laimė... Laimė yra (rašykit, dvitaškis): meilė, draugystė, artimieji. Va, tokie dalykai.

Klausimai ir užduotys

1. Pasidalykite įspūdžiais klasėje: kokios Elzės mintys Jus nu-
stebino, pasirodė vertos rimto dėmesio, apmąstymo? Jums
visiems svarbiausias mintis užsirašykite ir kartu aptarkite.
2. Įsirašykite į savo „Gerų minčių knygelę“ išmintingiausius
Elzės žodžius, kuriuos norėtumėte vieni apmąstyti.
3. Aptarkite grupėse, ką nauja ir svarbaus apie gyvenimą, mirtį,
laimę, meilę sužinojote iš rašytojos ir Elzės pokalbio. Savo
išvadas pristatykite klasėje.
4. Į kokius rašytojos užduotus klausimus Jūs patys norėtumėte
atsakyti – plačiau arba kitaip? Klausimus ir savo atsakymus
užrašykite.
5. Kartu pasvarstykite, kokias gyvenimo pamokas yra išmoku-
si, kokios išminties įgijusi Elzė. Kiekvienas parašykite, ko-
kias pamokas gyvenimas jau davė Jums. Kuo šios pamokos
Jums vertingos, kokios išminties išmokė?
6. Dirbdami poromis, grupėse ar po vieną pratęskite pokalbį
su Elze, jai užduodami Jums rūpimus klausimus ir pateikda-
mi galimus Elzės atsakymus.

Mikalojus Konstantinas
Čiurlionis. „Bičiulystė“,
1907 m.

Janušas, Deividas, Rimvydas

Lietuvos aklųjų ir silpnaregių ugdymo centras, 6 kl.

V. J. Norėčiau jūsų paklausti, bet bijau ką neatsargiai pasakyti.

DEIVIDAS. Jei bus klausimas skaudus, aš vis tiek į jį atvirai atsakysiu.

JANUŠAS. Aš irgi būsiu atviras, nes jei jau taip yra, nieko tu čia nepakeisi.

V. J. Kai vakar jūs skaitėte eilėraščius, skirtus neregiam, ten buvo daug tokių žodžių – juoduma, naktis. Ar tai, ką jūs išgyvenat, ką patys matot, yra tamsa?

JANUŠAS. Aš manau, tai, ką mes patys matom tiesiog ta vidine akimi, tai tikrai nėra tamsa. Nors mes nematom išorinėm akim, bet mes matom vidine akimi. Ir ta vidine akimi mes matom labai daug. Labai daug. Mes gyvenam. Mes jaučiam. Mes jaučiam tą patį pasaulį, mes jaučiam jo dvelksmą. Būna, aišku, nesėkmių, būna ir blogybių visokių... bet man tas gyvenimas... aš jį tiesiog jaučiu. Ir, bent jau man, norisi gyventi, tiesiog gyventi.

RIMVYDAS. Tai, ką aš gyvenu, man tikrai nėra tamsa. Nors gal šiek tiek ir niūriau. Re-gintys vaikai, be abejonės, jie gali pamatyti daugiau, bet aš vis dėlto nepasiduodu. Aš vis tiek galvoju apie pasaulį gerai. Gerai, kad aš dar galiu vaikščioti, galiu nueiti su draugu į parduotuvę, paklausti, ką šneka kiti žmonės, nesu kurčias. Aš dan-gaus, aišku, nepamatysiu, bet aš jį įsivaizduosiu, man apie dangų gali papasakoti kas nors. O jei matyčiau, bet negirdėčiau, na, vis tiek jau ne taip bus, ne tokia vaizduotė. Tu nematai, bet visa gali išgirsti žodžiais. Negirdėdamas tu nesuprasi taip tiksliai, ką tau mamytė sako. Kaip ten bebūtų, aš manau, kad aklumas tai nėra labai didelė netektis. Tu esi beveik kaip įprastas žmogus, tik truputėlį sunkiau gy-venti. Nors ir nematai pasaulio, bet vis tiek gera gyventi.

DEIVIDAS. Man papasakoja apie kokį daiktą, ir aš jau bandau įsivaizduoti, kad ir apie žemę, na, pavyzdžiui, kad ji apvali. Bandau iš pasakojimų įsivaizduoti tą veiksmą, tą formą. Nors aš nematau, bet pasiruošęs žengti pirmyn ir nepasiduoti. Lankau visokius būrelius, užaugsiu, ir nemanau, kad čia labai blogai. Yra žmonių, kurie nevaikšto ir negirdi, ir guli net suparalyžiuoti. Jiems daug blogiau negu mums.

<...>

V.J. Kasdieniniame gyvenime jums tenka įveikti daugiau sunkumų nei įprastiems žmonėms. Kaip jums tai pavyksta?

JANUŠAS. Mes nenusiviliam tuo, kas nutinka. Mes stengiamės laikytis, žengti pirmyn ir gyventi, nesvarbu, kas ten buvo ir kas bus.

RIMVYDAS. Kas bebūtų, kokie sunkumai, kokie vargai, kad ir kas man nesisektų, aš vis tiek stengiuosi nepasiduoti. Jeigu lankau ten muziką, jeigu man nesiseka pagrot, vis tiek aš stengiuosi. Aš vis tiek nemetu to būrelio, stengiuos daryti tai, ką esu užsibrėžęs.

DEIVIDAS. Man čia buvo iš gamtos blogi pažymiai. Aš galvoju, man pavyks prasilaužti iki aukštesnio pažymio, aš turiu stengtis tai daryti ir man pavyks. Dabar neseniai buvo kontrolinis, ir jau gavau septynis.

JANUŠAS. Aš manau, mes nugalim sunkumus, kaip aš sakiau, tiesiog tuo vidiniu balsu. Jei mums pavyksta, mes džiaugiamės, kad mums pavyko, ir stengiamės dar labiau siekti tikslo, kurį užsibrėžėm. Vis tiek nebūna taip, kad jau matom, jog visai niekas niekada nepavyks. Būna kartais, kad nepavyksta iš pirmo, iš antro, iš dešimto kar-to, bet vis tiek kada nors gyvenime, jeigu tu tą tikslą užsibrėžei ir siaubingai tokia didžiulė jėga tave traukia prie jo, nori tu tą padaryti, tau visada būtinai pasiseks.

<...>

V.J. Dažnai pešatės tarpusavy, gal net susimušat?

JANUŠAS. Na, mes kaip mušamės? Mušamės mes nedažnai. Mes žiūrim filmuką „Dra-konų kova“. Kažkaip įsigilinam į tą filmuką ir pradedam galvoti, kad mes tie hero-jai, pradedam juokauti ir kaip tame filmuke kautis. Pradedam juokais muštis. Ne

tai, kad sužeidžiam vienas kitą, mes tiesiog žaidžiam, mušamės žaisdami. Muštis mes nesimušam, bet mes dažniausiai pykstamės klasėj. Tai yra sunkiausia. Mes, draugai, kurie esam akli, lygiaverčiai, tai mes nelabai dažnai pykstamės. Bet su matančiais, yra toks Gžesikas, mes dažnai pykstamės, su juo dažniausiai. Jis yra toks greitas, jis, žinot, viską padaro greit, o mes viską darom lėčiau, ir jis sako, kad be jo mes pražūtumėm. Ir toks pyktis apima, jis mano, kad jis vienas yra toks matantis ir geras. Kai kurie matantys labai nuvertina tuos, kurie nemato.

RIMVYDAS. Klasėje, aišku, būna visko, būna visokių dienų, visokių tokių nesutarimų, bet vis dėlto, jei susipykstam, tai tą pačią ar rytoj dieną susitaikom. Kaip Janušas sakė, daugiausia yra pykčių tarp mūsų ir matančių draugų. Mes dėl valgyklos, žinote, kad vaikai, valgykloje kai pavalgo, patys turi nukraustyti stalus ir nuvalyti juos. Aš budėjau su Gžesiku, ir dažniausiai man būdavo priekaištai dėl to, kad Gžesikas antrą patiekalą ir šaukštus atnešdavo greičiau. Bet jisai gali akimis, o aš rankom apčiupinėti galiu tik vieną vienintelę vietelę. Dabar pakeitė, paskyrė budėjimą su Janušu, tai tikrai yra gerai, ir jokių priekaištų.

V. J. Kai turi įveikti didesnius sunkumus, o tave dėl to nuolat nuvertina, tai juk labai skaudina. Ar nekyla pavydas sveikiesiems?

RIMVYDAS. Aš pavydo tai, norite tikėkite, norite ne, nejaučiu nė trupučio. Tie, kurie mato, na ir kas, kad jie gali ten važinėti po miestą su dviračiais, po kelius, po visur. O aš galiu atsisėsti prie knygos ir ją paskaityti namie, nors ir nelabai man ten patinka skaityti, bet vis dėlto aš galiu tai daryti. Aš galiu padėti mamai visokius darbus atlikti, nė kiek nejausdamas pavydo matantiems. Turiu draugų, tėvus, kurie man padeda, ir dėl to didžiuojuosi savimi.

JANUŠAS. Aš matantiems pavydo na... tikrai... nejaučiu... tikrai. Yra tokia patarlė, tiksliai aš jos neprisimenu, – kad pavydas žmones sugrauzia. Jeigu jau tu gimei toks, išėjai į gyvenimą toks, tai nereikia nei gailėtis, nei pavydėti, aš taip manau. Jei tu gailėsies, tu ir save suskaudinsi, ir tu suskaudinsi artimuosius, ir tu tiesiog save patį sugrauši, kad nematai. Tau viskas pražuvę. Niekada nereikia pavydėti, niekada nereikia manyti, kad matantiem gyvent yra geriau. Mums irgi yra gyventi gera. Jei mes į šią žemę atėjom, tai mes čia kažkam reikalingi.

DEIVIDAS. Anksčiau, kai buvau mažiukas, buvo šiek tiek skaudu, kad nematau. Bet apsipratau, susitaikiau su ta mintim, kad nematau, ir gyvenu. Juk aš irgi žmogus. Mes irgi esam žmonės, kad ir nematom. Aš, pavyzdžiui, namie suplaunu indus, pasisiūlau pats, – visų šeimos narių indus, viskas labai neblogai pavyksta.

V. J. Jūs kalbat kaip sunkumų užgrūdinti žmonės. Turbūt nujaučiate, kad žmonės nėra nei labai ryžtingi, nei labai stiprūs. Ką galėtumėte pasakyti žmonėms, kurių gyvenimas neprivertė kovoti su savo silpnumu ir baime?

Stasys Eidrigevičius.
„Besišlįsintis angelas“,
1987 m.

RIMVYDAS. Aš tikrai esu drąsus. Nėra jau to, ko aš ten labai labai bijočiau, kad jau nieko, nieko, nieko nebeveikčiau. Ne. Jei aš jau labai bijau, tai vis tiek stengiuosi nepasiduoti, bandau susikaupti ir įvykdyti, kas man duota. Na, ir per gatvę baisu eiti. Bet žinai, kad reikia, taigi nestovėsi tris metus ant asfalto. Paspaudi šviesoforą, pasiryžti tokiam žingsniui ir eini.

JANUŠAS. Aš manau, kad baimę nugalėti yra tikrai nelengva, bet vis tiek tu turi tai padaryti. Va, Rimvydas sakė, tu bijai pereiti gatvę, bet ką darysi, jeigu tau reikia, jeigu būtina. Sukaupi visą drąsą ir pereini. Juo tu daugiau bijosi, daugiau drebėsi, negalėsi susikaupt, taip ir atsitiks.

DEIVIDAS. Svarbiausia nebijoti ir tikėti savimi.

V. J. Tačiau, kad galėtum pasitikėti savimi, reikia save daug kartų išbandyti, reikia daug kartų ištesėti sau pačiam duotą žodį. O jei tikiesi iš savęs ir nepadarai, apgauni pats save?

JANUŠAS. Aš manau, kad kartais taip būna, – tikiesi ir apgauni save. Aš manau, kad vis tiek reikia pasitikėti savimi. Jei tu pradėsi nepasitikėti, tai nepasitikėjimas tave tiesiog sužlugdys. Tu nenorėsi gyventi, jeigu tu neturėsi pasitikėjimo.

V. J. O jei nori pasitikėti savimi ir negali? Yra labai silpnų žmonių. Žmonės vartoja narkotikus, nenori, o vis tiek vartoja. Negali sau duoto žodžio ištesėti.

DEIVIDAS. Gal jie turėtų prašyti kitų žmonių pagalbos ar gydytojo, jei jie patys sau negali padėti.

RIMVYDAS. Aš nemanau, kad tai nėra labai svarbu, jei tau neišeina. Aš manau, yra svarbu, kad tu stengiesi daryti ir nepasiduodi.

- V. J. Ir vis dėlto, kaip jums atrodo, kodėl žmonės kartais taip žiauriai ir neteisingai elgiasi?
- RIMVYDAS. Aš manau, žmonės gal todėl neteisingai elgiasi, kad kažkas ir su jais nelabai teisingai elgėsi.
- JANUŠAS. Aš manau, kad neteisybės yra dėl pačių žmonių, dėl jų kvailumo. Aš pasakysiu atvirai, žmonės mano, – jeigu turėsi pinigų, visko turėsi. Tai dėl tų pinigų... žmonės, kurie yra dar žali, jie galvoja... kad su tais pinigais jiems bus visas pasaulis.
- DEIVIDAS. Galiu pasakyti žmonėms, kurie gyvena vien pinigais, jiems atrodo, kad jų gyvenimas geras. Bet taip nėra. Žmogui reikia ir kantrybės, ir meilės, ir šilumos.
- V. J. O gal žinote, kas yra laimė?
- DEIVIDAS. Laimė yra džiaugsmas, kai tau gera širdy, kai tau linksma. Kai tu nieko nebijai ir tau viskas sekasi, ir nėra jokių blogumų. Tai toks jausmas, kai norisi šokti ir dainuoti.
- RIMVYDAS. Laimė tai toks jausmas, dėl kurio tu kažkodėl jautiesi linksmas. Aš manau, kad laimė gali ateiti netgi ir savaime. Man šiandien yra laiminga diena, nes aš galiu jums išreikšti savo mintis. Ir todėl šiandien esu linksmas. O rytoj, žinau, bus savaitgalis, tai vėl man laiminga diena.
- JANUŠAS. Laimė, mano požiūriu, tai džiaugsmas. Džiaugiesi viskuo, džiaugiesi tuo, ką turi. Tu tiesiog džiaugiesi. Tu įkvėpi tą džiaugsmą ne tik savo dvasiai, bet ir artimiems žmonėms. Įkvėpęs laimę kitiems tu pasidarai dar laimingesnis. Aš manau, laimė dėl to ir yra pasaulyje, kad žmogus laimę perduoda vienas kitam.
- V. J. Knygoje man reikės parašyti, kad kalbėjau su neregiais vaikais.
- JANUŠAS. Tai tikrai nebus klaida.
- DEIVIDAS. Aš manau, kad bus gerai.
- V. J. Kodėl?
- DEIVIDAS. Reikia, kad žmonės žinotų, kokie čia vaikai.
- JANUŠAS. Man atrodo, aš dėl to netgi savimi didžiuočiausi. Kad apie mane parašė, su manimi kalbėjosi, ir su mano draugais. Aš didžiuočiausi savimi, kad nugalėjau baimę ir tam pasiryžau, kad aš perduodu žmonėms savo nuoskaudas ir laimes ir nelaimes.
- RIMVYDAS. Man patinka pasidalyti su daugeliu žmonių savo mintimis. Mane pasaulyje sutikusieji žmonės sakys, na, tu jau iš knygos, koks šaunuolis, ar kažką panašaus. Tai gera ir linksma.
- DEIVIDAS. Man atrodo, kaip tik gerai, kad galėjau savo nuomonę išsakyti, kai žmonės ją paskaitys, tai jau ir pripažins.

Stasio Eidrigėvičiaus
ilustracija Joanos
Papužinskos knygai
„Aš“, 1984 m.

Klausimai ir užduotys

1. Dirbdami grupėse sugalvokite rimtų klausimų klasės draugams apie perskaitytą rašytojos ir trijų berniukų pokalbį. Pasikeiskite klausimais ir į juos atsakykite.
2. Palyginkite šį pokalbį su rašytojos ir Elzės pokalbiu: kuo panašūs ir kuo skiriasi rašytojos pašnekovai, jų gyvenimo patirtys, mintys, kalba?
3. Kuo stiprūs yra visi rašytojos V. Juknaitės kalbinami Jūsų bendraamžiai? Iš kur jie semiasi stiprybės, vilties, šviesos? Kodėl gyvenimo sunkumai jų nesulaužo? Kodėl jie stengiasi pasirūpinti kitais? Savo atsakymus pagrįskite citatomis.
4. Ką supratote apie gyvenimą ir save, perskaitę šiuos rašytojos pokalbius?
5. Į savo „Gerų minčių knygelę“ užsirašykite pačius rimčiausius klausimus, kurių norėtumėte sulaukti, kalbėdamiesi su suaugusiaisiais.

Pagalvokite, su kokiais suaugusiais žmonėmis ir kaip šiuos klausimus galėtumėte aptarti.

Klausimai ir užduotys

6. Mokytojo padedami, surenkite klasėje pokalbį Jums rūpimais rimtais gyvenimo klausimais. Pamėginkite į šį pokalbį pasikviesti žmonių, kurių nuomonė Jums svarbi.
7. Kiekvienos knygos pavadinimas yra svarbus. Pasvarstykite grupėse, kodėl V. Juknaitė šią pokalbių knygą su vaikais pavadino „Tariamas iš tamsos“. Ką šis pavadinimas reiškia? Grupių išvadas pristatykite klasėje ir apibendrinkite.
8. Rašytojos knyga įkvėpė režisierę Giedrę Beinoriūtę sukurti dokumentinį filmą „Pokalbiai rimtomis temomis“. Kartu su mokytoju peržiūrėkite pasirinktas filmo ištraukas ir jas kartu panagrinėkite. Duomenų apie šį filmą ir idėjų, kaip jį nagrinėti, rasite svetainėje: <http://www.monoklis.lt/projektai/7-pokalbiai-rimtomis-temomis/>.
9. Parašykite rašinį „Kokios stiprybės man suteikė Elzė, Deividas, Janušas ir Rimvydas“.

Stasys
Eidrigėvičius.
„Pakelti sparnai“,
1985 m.

APIE ŠATRIJOS RAGANA

Šatrijos Ragana.
Apie 1906 m.

Malonu kitiems daryti gera.

Šatrijos Ragana

Marijā Pečkauskaitė-Šatrijos Rāgana (1877–1930) – rašytoja, mokytoja, kilusi iš žemaičių bajorų šeimos.

Gimė Medingėnų dvare, netoli Plūngės. Vaikystę praleido tėvų dvaruose Žemaitijoje, kur su artimaisiais kalbėjo lenkiškai. Ją mokė samdomos namų mokytojos. Buvo itin muzikali, svajoto tapti pianiste. Tačiau pasirinko literatūros ir pedagogikos mokslus. Mokėsi Rusijoje, Lenkijoje, Šveicarijoje.

Jos, kaip rašytojos, likimą nulėmė bičiulystė su kaimynų valstiečių sūnumi Povilu Višinskiu – ypatinga lietuvių tautinio atgimimo asmenybe. Lietuvių visuomenės gyvenimą žadinęs, išsilavinęs jaunuolis paskatino ir bajoraitę Mariją mokytis lietu-

Šatrijos Ragana su mokslo draugas Šveicarijoje, apie 1906 m.

šeima, tėvui išvažiavus dirbti į užsienį. Šatrijos Ragana vaikams rašė ir apie Lietuvos praeitį. Jos „Lietuvės senovės istorijos pasakojimus“ daug dešimtmečių skaitė vaikai ir jaunimas.

XX šimtmečio pradžioje atgavus lietuvišką spaudą ir savas mokyklas, rašytoja mokytojavo Marijampolės „Žiburio“ mergaičių progimnazijoje. Čia mokė lietuvių kalbos, istorijos, vedė mergaičių labai lauktas ir mėgtas pašnekesių valandėles.

Vėliau Šatrijos Ragana sugrįžo į Žemaitiją ir apsigyveno Židikuose, netoli Mažeikių. Čia Pirmojo pasaulinio karo metais ji įrengė mokyklą kaimo vaikams, subūrė chorą, atidarė biblioteką, senelių prieglaudą, ambulatoriją, kurioje buvo nemokamai gydomi neturtingi žmonės. Šioms įstaigoms išlaikyti, rašytoja rinko pinigus organizuodama koncertus, vaidinimus, loterijas. Mokytojos darbą ir labdaringą veiklą rašytoja tęsė ir Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę. Už kūrybą ir kitus nuopelnus visuomenei Vytauto Didžiojo universitetas paskelbė Šatrijos Raganą garbės daktare.

Rašytoja mirė ir palaidota Židikuose.

vių kalbos, kurti lietuviškai. P. Višinskis sugalvojo ir literatūrinį rašytojos slapyvardį – Šatrijos Ragana. Po garsųjų visoje Žemaitijoje Šatrijos kalną abu jaunuoliai mėgo vaikštinėti.

Pirmuosius kūrinius Marija parašė ir paskelbė dar XIX amžiaus pabaigoje – spaudos draudimo laikais – Vinco Kudirkos Prūsijoje leistame „Varpe“.

Mirus tėvui, šeima prarado namus. Marija turėjo pasirūpinti savimi: ji dirbo namų mokytoja Žemaitijos dvaruose. Kartu su kitais mokytojais platino draudžiamą lietuvišką spaudą, buvo caro žandarų sekama, sulaukė kratos.

Šatrijos Ragana – viena pirmųjų lietuvių rašytojų, kūrusių vaikams. XX amžiaus pradžioje išleista jos knygelė „Vincas Stonis“ – pirmas kūrinys, skirtas paaugliams. Šioje knygoje rašytoja papasakojo apie berniuką, kuris liko rūpintis

Iš Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos laiško rašytojui Juozui Tumui-Vaižgantui. 1926 m.

Visa kūdikystė – auksinė, saulėta. Buvau be galo lepinama, ypač tėvo, visi karštai kits kitą mylėjome. Iš pat mažens mėgau skaityti – buvau gabi – maža būdama atmintinai deklamavau visas poemėles. Turėjau daug knygų, žaislų. Gyvenau daugiausia fantazijos pasaulyje. Iš pradžios savo pramanytasias istorijas vaidinau pati su broliais ir seserim, – išmokau rašyti, ėmiau komponuoti raštu.

Iš Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos laiško Juozui Bagdonui apie darbo Marijampolėms „Žiburio“ mergaičių progimnazijoje pradžią. 1909 m.

Įvedžiau šiek tiek demokratišką tvarką: darome susirinkimus, kiekviena klasė išsiringo sau „Viršininkę“, kas prasikalto, – tas bus teisiamas pačių mokinių. Bet sunku visa tai. Kas galima Amèrikoje ir Šveicàrijoje, tas tankiai čionai pasirodo negalima. Mūsų vaikams trūksta labai visuomenės jausmo, o kas liūdniausia – trūksta ambicijos. Tas mane daugiausiai baugina. III klasėje įvedžiau Lietuvės istorijos pamokas – lig šiol nieko apie savo tėvynę nebuvo mergaitės girdėjusios.

Marija Pečkauskaitė
prie fortepijono. Povilo
Višinskio nuotrauka,
apie 1896 m.

Iš Pečkauskų dvaro tarnaitės Kotrynos Grėbelytės atsiminimų

Marija Pečkauskaitė buvo labai geros, gailestingos širdies. Lankydamo kumečių ir apylinkės sergančius vaikus, prausdavo juos, duodavo drabužių, baltinių, maisto, vaistų. Žmonės ją vadino „gerąja panele“. Ji man švenčių ir kitokiomis progomis duodavo dovanų, kur nors išvažiavusi, parveždavo lauktuvių.

Marija skambindavo fortepijonu, skaitydavo knygas, rašydavo, eidavo pasivaikščioti su seseria Sofija. Kartais vykdavo su kitais dvarininkais medžioti.

Svečių būdavo ne taip dažnai. Kaimynai dvarininkai, Užvenčio kunigai, Povilas Višinskis su savo pusbroliu Jonu dažnai lankydavosi. P. Višinskis artimai draugavo su Marija, eidavo pasivaikščioti. Šeimyna spėliojo, ar Pečkauskas leis dukterį už muziko P. Višinskio. Višinskis buvo malonus, gražus, paprastas, kiekvienam rasdavo gerą žodį. Šeimyna žinojo, kad jis kovoja prieš carizmą, platina draudžiamas knygas.

Iš Pavandenės bajoraitės Eugenijos Sakelytės atsiminimų

Pas mus į Pāvandenę mokytojauti ji atvyko 1903 metais. <...> Mokydama mus Šatrijos Ragana įkvėpė norą dirbti žmonių labui. <...> Šatrijos Ragana su Gabriele (pasakotojos seserimi) išeidavo į kaimą pas pažįstamus susipratusius žmones. Nunešdavo jiems lietuviškų knygų. <...> Po to, kai išvažiavo Šatrijos Ragana, mes, mergaitės, buvome ją, kaip mokytoja, tiek sužavėtos, kad pačios, žinoma, su tėvų pritarimu, organizavome mokyklą apylinkės kaimų vaikams. Toje mokykloje vaikus mokėme lietuviškai skaityti ir rašyti, skaičiuoti. Sąsiuvinius mes pačios nupirkdavome iš savo santaupų ir vaikams duodavome nemokamai. Nupirkdavome ir skaitymo knygečių.

Iš Marijampolės „Žiburio“ progimnazijos mokinės Petronėlės Švelnytės atsiminimų

Įdomiausias būdavo šeštadienį pasikalbėjimo pamokos. Laukdavom išsižiojusios. Mes tiesiog drebėdavom, kaip laukdavom. Į M. Pečkauskaitę žiūrėjom kaip į šventąją. Ji mums pasakodavo apie švarą, apie Šveicarijos mokyklas. Sakydavo, ten duoda išmazgoti kambarį ir nušluostyti dulkes, o iš to sprendžia apie žmogų. Pensione irgi reikėdavo būti po dvi mergaites. Tai dulkes taip šluostydavome – visur. Visur.

Šatrijos Ragana
su Marijampolės
„Žiburio“
progimnazijos
mokinėmis, apie
1909 m.

Iš rašytojos mokinės Židikuose Kazimieros Rubinaitės atsiminimų

Po pamokų mokytoja M. Pečkauskaitė visad skirdavo valandėlę pašnekesiui. Pasa-kodavo daug padavimų, legendų iš istorijos, skaitydavo savo apsakymėlių. Įdomu buvo klausytis, kaip spaudos draudimo laikais knygnešiai apgaudavo caro žandarus, kaip ga-bendavo knygas ir laikraščius.

Gražiais pavyzdžiais skatino mus būti gerus. Sakydavo: „Į ramų ežero paviršių įmestas akmuo sukelia bangas, o tos bangos sukelia kitas bangas. Akmuo jau seniai gulės dugne, o jo sukeltos bangos dar gamins bangeles, kol nuribuliuos iki ežero krašto“. Taip ir mūsų geras ar blogas pavyzdys neliks gyvenime be pėdsako, bus perimtas kitų ir taip eis iš vieno į kitus, nors mes jau seniai gulėsime kapuose užmiršti.

Mokytoja pratina mus daugiau galvoti, skiria rašyti trumpus apsakymėlius – apie ką nors iš savo išgyvenimo ar šiaip ką laisvai pasirinkus.

Klausimai ir užduotys

1. Kuo Jums pasirodė įdomi ir savita Šatrijos Raganos asmenybė?
2. Kokius svarbiausius asmenybės bruožus atskleidžia rašyto-jos laišakai ir ją pažinojusių žmonių atsiminimai?
3. Dirbdami grupėse aptarkite ir užrašykite, su kokiais svar-biais Lietuvos istorijos įvykiais yra susijęs rašytojos ir moky-tojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos gyvenimas.
4. Remdamiesi perskaitytais tekstais ir nuotraukomis, sukur-kite įdomų pasakojimą apie rašytoją. Raiškiai ir patraukliai papasakokite apie Šatrijos Raganą klasės draugams.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. „Saulės pagarbinimas“, 1909 m.

Skaitysime seniai – 1924 metais – Šatrijos Raganos parašytą, to meto vaikams ir jaunimui skirtą kūrinį. Iš jo pažinsime XX amžiaus pradžios Lietuvos žmonių gyvenimą, jų jausmus ir mintis. Susitiksime su mergaite, kuri auga sename dvare, prižiūri ma tarnaitės, ir ilgisi Kaunė, tuometinėje Lietuvos sostinėje, gyvenančio tėvelio.

Kūrinyje aprašyta istorija galėjo nutikti seniai, prieš šimtmetį. Tačiau skaudūs veikėjos išgyvenimai išlieka mums artimi ir šiandien. Mums atpažįstama, suprantama ir ta situacija, kurioje mergaitės šeima ir ji pati atsidūrė.

Įbėgus į kalnelį sodno gale ir pamačius, kad saulė jau tik puse veido težiūri pro savo auksinio rūmo angą, Irka skubiai surinko savo lėles ir nuėjo namo. Ji niekadoms neužsimiršta teledžiamama būti sodne lig saulutei nusileidus. Kartais dar būtų darbo prie namelio arba taip būtų gera dar valandėlę palaigyti su Džimu, bet ką padarysi? Mamytė taip liepia, o mamytės klauso visi mandagūs vaikai. Antra vertus, Irkai malonu daryti ką nors drauge su saulute. Saulutė, prisizaidusi ir prisijuokusi visą dieną padangėse, tuojau pasislėps savo namuose, ir Irka, prisibėgijusi ištiesią dieną sodne ir kieme, taip pat pasislėps savuosiuose. Ji sparčiai sparčiai kilnoja kojytes, nenorėdama pasiduoti saulei pralenkiamai. Paskui ją trypsi savo baisiais kreivomis ir trumpomis kojomis Džim, jos širdingiausias bičiulis ir vienintelis draugas – juodas kaip aksomas taksas ilgu, melancholingu¹ veidu ir ausimis lig žemės. Irka pagautomis akimis² žiūri į saulutės namą. Ak, jo gražumas! Visas auksinis auksitelaitis, o stogas rausvas kaip rožių žiedai, o langai violetiniai lyg žibutės. Prieš namą vartai įvairiaspalviai, spinduliuota karūna papuošti. Šviesu, linksma turi būti tame name. O Irkos namai štai tokie niūrūs ir tamsūs, ir tušti... Mamytės nėra, tad pryšakinės durys užrakintos, ir Irka gauna eiti aplinkui. Po virtuvę bruzda Liudvė, su kuria Irka turi didelio noro pasikalbėti, o Džim tuo tarpu pašmirinėti po slaptingus virtuvės kampus. Bet Liudvei reikia eiti į ledinę³, į malkinę, į dešimtį kitų vietų, tad Irkai nieko daugiau nebelieka, tik eiti toliau. Ji eina per visą eilę didelių, tuščių, apmirusių kambarių, kuriuose brėkis⁴, išlindęs jau iš kampų, slenka į vidurį. Mergelės žingsnelių aidas lekia iš vieno kambario į kitą, žadindamas miegančius baldus. Jie bunda, purtosi ir tiesiasi, tikėdamiesi su džiaugsminga viltimi tuojau ką nors ant jų atsisesiant, į juos atsiremsiant, šiltą, gyvą ranką ant jų padėsiant, maloniai jais pasigrožėsiant, laukdamies tuojau išgirsią linksmą pašnekesį ir juoką. Bet aidas akimirksniu tilsta – ir jie vėl sukniubę nerias į savo miegą. Tik valgomajame budriai tikčioja laikrodis, o kažkur kitame užklydęs uodas dainuoja savo aukštu diskantu⁵.

Įėjus į erdvų vaikų kambarį su viena tiktai našlaitiškai baltuojančia lovele, Irka tuojau imasi darbo. Reikia kuo greičiausiai guldyti lėles, nes vaikams nesveika gulti vėlai. Pataisius joms lovas, ji klupdo jas poteriauti. Nors jai mamytė niekadoms neliepia mels-tis, ji dėlto žino, kad taip reikia, ir jos lėlės meldžias kiekvieną vakarą. Pati atsiklaupus greta, ji balsu kalba maldos žodžius: „Tėve mūsų, kursai esi danguje... ir duok mums

¹ melancholija – liūdesys, nusiminimas, sunki prislėgta nuotaika.

² pagautomis akimis – susižavėjusi.

³ Ledinė – ledainė – ledu šaldoma patalpa greitai gendantiems maisto produktams laikyti, ledo saugykla.

⁴ Brėkis – prieblanda, prietema.

⁵ diskántas – aukštas vaikiškas balsas.

duonos... ir atleisk mūsų kaltes. Amen.“ Irka žino, kad ten yra dar daugiau žodžių, bet niekaip jų neatsimena. Liudvė dabar vis neturi laiko ją pamokyti, o mamytė, jos prašoma, sako, kad kaip ji užaugšianti ir norėšianti melstis, tai ir išmoksianti. Bet kad ji dabar nori, kaip kiti vaikai kad daro.

Tuo tarpu visai subrėško, ir kelios žvaigždutės žvilgterėjo pro langą. Irka skubiai klosto lėles ir, paėmusi Džimą, kurs jau buvo besnaudžiąs savo pintinėje, kelia jį ant lango, o paskui pati įsilipusi sėdasi greta jo.

Į padanges jau išbėgo gerokas žvaigždžių būrelis, ir priešais langą, virš seno mau-medžio, jau uoliai mirkčioja Irkai jos mylimiausioji žvaigždutė. Mylimiausia dėl to, kad visados žiūri į pat Irkos langą ir kad taip linksmai linksmai kinknoja jai auksinę galvelę. Bet Irka myli ir kitas – visas visas – nuo to laiko, kaip išgirdo iš Liudvės, kad žvaigždėlės – tai mirusieji ir nuėjusieji į dangų vaikai. Jiems ten labai labai gera. Dievulis yra jų tėvelis, o Dievulio motina – jų mamytė. Ir jie visados yra drauge – ne taip, kaip Irkos tėveliai. Ji čia su mamyte, o tėvelis toli toli Kaunė. Kai jie visi buvo drauge, buvo taip linksma. Paskui ji ir mamytė atvažiavo čia. Buvo žiema, šalta. Paskui Kalėdos. Irkai mamytė parėdė¹ eglėlę, bet buvo nelabai linksma, nes tėvelio nebuvo. Paskui atvažiavo tėvelis ir atvežė daug daug dovanų. Paskui tėvelis parašė pasiilgęs Irkos, ir ji važiavo į Kauną su tetule Brone. Su tėveliu matė kinematografe liūtą ir dramblį, gėrė tokio saldaus šokolado cukrainėje. Paskui tėvelis vėl atvažiavo ir atvežė Džimą... Dabar nebeatvažiuoja ir nebeatvažiuoja... Ir nei Dievulis, nei Dievulio mamytė niekados nesivažinėja su visokiais reikalais – Dievulis turi daug angelų ir siuntinėja juos, kur reikia. O Irkos mamytė vis tai šen, tai ten ir bevažiuojanti. Dabar mat tokie sunkūs laikai, reikia visiems patiems darbuotis – nebėra ką siuntinėti. Ir tie žmonės taip baisiai vagia, reikia pačiai mamytei vis saugoti ir prižiūrėti. O danguje tikriausiai niekas nevagia. Į dangų tas teeina, kas neturi nuodėmės, sako Liudvė. O vogti – nuodėmė. Irka žino: ko mamytė neleidžia daryti, tai yra nuodėmė. Danguje yra tie vaikai, kurie klausė mamytės; jie visi ten labai mandagūs ir geri. Ir kaip toms žvaigždutėms linksma danguje – jų tiek daug, tiek daug! Kad kartais išbėgs visos pažaisti į dangus pievą, tiek jų yra, kiek gėlių toje pievoje pas malūną. Net mamytė sakosi negalinti jų suskaityti. Nebent tėvelis... Kai tėvelis atvažiuos, ji paklaus... Ak, kuomet atvažiuos tėvelis! Jau taip seniai seniai yra buvęs – kai atvežė Džimą – tuomet dar buvo pavasaris, ir juodu ėjo žibučių į mišką, o dabar jau ir obuoliai prinokę, jau ruduo. Koks tėvelis geras, kad jai atvežė Džimą! Ji taip labai myli savo tėvelį. Ji prašė, kad jis nebevažiuotų į Kauną, kad čia drauge gyventų. Bet tėvelis sako: „Negalima, Irka, reikalai taip liepia, nieko nepadarysi.“ Fe! bjaurūs, bjaurūs tie reikalai! Irka jų nekenčia.

– Juk pas jus, danguje, nėra reikalų? – klausia ji žvaigždelių.

¹ ×apredyti – papuošti.

Žvaigždelės šypso, krato galveles ir, aukso akelėmis mirkčiodamos, kugžda:

– Nėra, Irka, nėra!

Irka, sunkiai atsiduksėjusi, lenkias prie Džimo.

– Ar matai, Džim, danguje nėra reikalų. Laimingos žvaigždutės!

Bet Džim nieko nebegirdi. Negalėdamas lydėti savo ponios į svajonių karalystę, jis nuvyko kitur – į sapnų šalį ir saldžiai miega, padėjęs ant Irkos kelių savo smailių snukutį. Tad Irka, nenorėdama vyti savo favorito¹ iš to laimingojo krašto, švelnitelaičiai glosto jį savo mažute rankele ir vėl, atsikreipusi į žvaigždes, tęsia toliau savo pasakojimus.

Dabar, mamytei su reikalais išvažiavus, jai nebėra taip ilgu, nes ji kiaurą dieną žaidžia su Džimu, o vakare kalbasi su jomis. Tik kai lietus lyja, ir Dievulio mamytė neišleidžia žvaigždučių pabėgioti – tai jai taip ilgu ilgu.

Irka merkia akis ir žiūri į savo mylimiausiąją žvaigždutę. Ir mato ilgus auksinius siūlus bedrykstant nuo žvaigždutės lig savęs pačios. Ir rodos Irkai, kad žvaigždutė tiesiai jai rankeles ir meiliai ją glamonėja. Paskui taip pat ji žiūri į antrą, į trečią – ir visos ją taip myluoja ir šypso, ir kugžda. O! Nulėkė viena žvaigždelė žemėn... o, ir antra! Kai žemėje kokiam vaikui labai ilgu, ir jis neturi su kuo žaisti, ir sėdi vienui vienas kambaryje, tai Dievulis leidžia kokią nors gailestingą žvaigždę lėkti pas jį pažaisti. Ar neatlėks kuomet nors ir pas Irką? Juk ir ji tokia vienui viena. Tiesa, ji turi Džimą, bet kad jis nieko nemoka kalbėti – nė vieno žodelio, o su žvaigždžių vaiku ji šnekėtų daug daug apie viską...

Klausimai ir užduotys

1. Aptarkite klasėje, ką jau pačioje kūrinio pradžioje sužinome apie Irką, jos namus ir šeimą.
2. Grupėse panagrinėkite, kokį Irkos pasaulį rašytoja atskleidžia: ką veikėja jaučia, ko ji trokšta, apie ką galvoja, kaip elgiasi, kokių elgesio taisyklių laikosi, kokius savo namus ir kokį vakaro dangų mato?
3. Su kuo Irka bendrauja, kalbasi, kuo rūpinasi? Kas yra mergaitės draugai? Kuo šie jai svarbūs?
4. Raštu glaustai apibūdinkite Irką: kuo ji savita, ypatinga?
5. Išrinkite Jums gražiausius kūrinio pradžios vaizdus. Mokytojo padedami aptarkite, kaip, kokiomis priemonėmis rašytoja sukuria šių vaizdų grožį. Atkreipkite dėmesį į įsameninimus (personifikacijas), epitetus, deminutyvus, palyginimus.

¹ Favoritas – mylimasis, numylėtinis.

Irka, vaidinama jaunos aktorės Marcelės Kutkauskaitės. Iš televizijos filmo „Irkos tragedija“, režisierius Gytis Padegimas, 1987 m.

Už lango sudundėjo, ir Irka, nebepaisydama, kad toks ūmus sujudinimas gali pa-
kenkti Džimo sveikatai, akimirksniu nušoko nuo lango, nukėlė favoritą ir, šaukdama:
„Mamytė parvažiavo!“, lyg kamuolėlis nuriedėjo per tamsius kambarius į priemenę¹. At-
rakino duris ir puolė įeinančiai motinai į glėbį. Pasiilgusi bučiavo jai rankas, kabinos ant
kaklo, glaudėsi.

– Irka, meldžiamoji, ne taip smarkiai, – juokėsi motina. – Leisk nusivilkti.

– Kad Irka taip be galo pasiilgo mamytės.

– Ką gi beveikia mano dukra? Ar sveika, ar linksma?

– Labai labai linksma, nes mamytė parvažiavo. Aš, mamyte, ir šiandien parlėkiau
namo kartu su saulute – ji į savo, aš į savo. Juk Irka mandagi, mamyte? O ar tavo reikalai
buvo šiandien mandagūs?

– Ak, Irka, jie niekuomet nėra mandagūs. Vis tik įžūlūs ir nepaklusnūs.

Tad Irka ėmė guosti motiną, kad, kai ji užaugsianti, padėsianti suvaldyti visus tuos
nemandagiuosius reikalus. Paskui papasakojo, ką daręs šiandien Džimi, koks jis esąs
protingas ir mandagus. Čiulbėjo lyg paukštėlis, ir jos raudonos lyg rožės pumpuras lū-
pelės nesičiaupė nė sekundei. Bet netrukus motina pertraukė ją.

– Visa tai labai puiku, Irka, bet dabar valgyk greičiau vakarienę, o paskui – gulti.
Žinai, kad vaikams jau seniai laikas. Irkos linksmos lūpelių vyšnelės ūmai ištįso žemyn.

– Mamyte, aš dar norėčiau pasikalbėti! Aš dar turiu tiek daug papasakoti!

– Jau daug papasakojai, o kas liko, pasakysi rytoj. Rytoj niekur nevažiuosiu.

Irkos tamsiose, aksominėse, panašiose į našlelių gėles akyse žybtelėjo ašaros. Bet
kadangi mamytė verksmo nemėgo, tai jos neišriedėjo ant skruostelių.

¹ Priemenė – prieškambaris, namo dalis prie lauko durų.

Šį kartą gal ji ir nebūtų jų pastebėjusi, nes kaip tik atsidėjusi kalbėjo su šeimininke, liepdama jai tuojau patiekti skanios vakarienės. Bematant atvyksiąs ponas Gurskis, važinėjęs jos reikalais į apskritį.

– Su ponu Gurskiu tu dar ilgai ilgai kalbėsi, mamyte? – tarė Irka neva klausdama, neva teigdama. – O man reik eiti gulti.

– Koks čia klausimas, Irka! Žinoma, kalbėsiu. Užaugsi, ir tu galėsi kalbėtis nors lig vidunakčio.

Valandėlę Irka tylėjo, gerdama arbatą.

– Mamyte, kuomet atvažiuos tėvelis?

– Nežinau.

– Taip seniai, taip seniai bebuvo! Gal koks šimtas metų. Turbūt, reikalai neleidžia, mamyte?

– Gal reikalai...

– Mamyte, juk žvaigždutės turi sparnelius – tokius mažyčius, aukso plunksnelių? Juk kitaip kaipgi jos galėtų taip lakioti?

– Ak, Irka, kokias tu pasakas plepi! Vis tai Liudvės mokslas. Palauk, žiemai būtinai paieškosiu tau mokytojos. Imsies mokytis ir sužinosi, ar žvaigždės turi sparnus, ar ne.

Irkos galvelėje užė dar visas spiečius minčių ir klausimų, bet nė vienas jų negavo iš ten išlėkti, nes motina, greituoju mažumą užkandusi, nuėjo į savo kambarį. Irka, viena pasilikusi, greit pabaigė vakarienę ir tuojau nuėjo gulti. Įėjusi pas motiną pasakyti labanaktis, rado ją besivelkančią gražų baltą rūbą. Irkai jis labai tiko, nes pro ažūrinis¹ įsiuvius taip gražiai giedravo² mamytės rankos, ir su juo mamytė panėšėjo į baltą rožę.

– Ponas Gurskis nevalgys nė skanios vakarienės, tik vis žiūrės į tave, mamyte, – tarė ji rimtai, apžiūrėjęs motiną.

– Ak, kaip tu daug šneki, tarškute! Eik greičiau gulti.

– O kai aš užaugsiu, taip pat pasisiūdinsiu tokį rūbą su įsiuviais ir kalbėsiuos su svečiais ilgai ilgai.

Pasklido dundėjimas, ir ponija Sofija skubiai ėmė baigti savo tualetą. O Irka nepuolė smarkiai jai ant kaklo labai nakčiai, kaip gebėdavo, tik pabučiavo ranką ir, paėmus žvakę, nuėjo į savo kambarį.

Čia, kaip visados, pirmų pirmiausia nusiuntė pro langą labą naktį žvaigždelėms, paskui pažiūrėjo, ar ramiai miega lėlės, pagalios³ pabučiavo į snukutį Džimą. Bet viskas buvo ne taip malonu, kaip visados. Irka juto, kad kažkas graužia ją krūtinėje, ir jai buvo skaudu.

¹ ažūrinis – tinkliškias, permatomas, puošnus audinys.

² giedravo – švietė.

³ pagaliōs – pagaliau.

Mamytė tikriausiai neateis sušukuoti jai galvelės nakčiai, nes beveik niekad os neatina, viešint ponui Gurskiui. Nė Liudvė neateis, nes turi paduoti vakarienę. O Irka pati dar nemoka šukuotis... Et, dėl galvelės tai niekis, bet vienai taip liūdna.

O gal šįvakar kaip tik mamytė ims ir ateis. Tik vienai vienai minutėlei. Tegu ponas Gurskis skaniai valgo sau vakarienę per tą minutėlę, o mamytė bematant ir pareitų...

Negera mamytė, negera – skamba giliai giliai Irkos sieloje. – Kad tas ponas Gurskis nebūtų atvažiavęs, ateitų. Kam jis atvažiuoja? Mamytė sako, kad jis geras ir padedąs tvarkyti reikalus, bet Irka jo nemyli, nemyli ir nemyli.

Įlindusi į lovele, Irka atsiklaupė ir ėmė melstis.

– Tėve mūsų, kursai esi danguje...

Bet tolimesni žodžiai kažkodėl šį kartą niekaip nesinėrė iš atminties. Tik iš sopamos širdelės gilumos išsiveržė karštas meldimas:

– Dievuli, duok, kad visi tie bjaurūs reikalai galą gautų, ir kad ponas Gurskis negreit vėl atvažiuotų, ir kad tėvelis greit atvažiuotų. Žvaigždutės, paprašykite! Amen.

Bet, įsigūžinus į minkštą antklodę, Irkai vėl rados linksma. Ji ėmė mąstyti, kaip bus gera, kad žiemą atvažiuos mokytoja, ir ji pradės mokytis, ir išmoks rašyti, ir rašys laiškus tėveliui. Rašinės kasdien, ir tėvelis jai atsakinės. Ji seniai jau nori mokytis, bet mamytė vis užsiėmusi tais reikalais ir sako, kad ji dar suspėsianti.

Paskui atsiminė, kad mamytė sakėsi rytoj niekur nevažiuosianti. Ji paprašys, kad eitų su ja į mišką. Ir Irkos širdelė patvino tokiu džiaugsmu, kad jame paskendo visi jos vargai ir skausmai. Ji užmigo linksmai bešypsodama.

Klausimai ir užduotys

1. Grupėse aptarkite, kokius jausmus išgyvena Irka, kai pagaliau sulaukia savo mamytės? Kodėl ir kaip jos jausmai ir nuotaika keičiasi? Savo išvadas pagrįskite teksto citatomis.
2. Ko Irka pasigenda? Ko jai trūksta? Iš ko tai suprantame?
3. Papasakokite, kokios viltys suteikia Irkai paguodos ir džiaugsmo.
4. Poromis raiškiai perskaitykite Irkos ir mamytės dialogą. Pameginkite atskleisti abiejų veikėjų charakterius, nuotaikas, jausmus.

Pasikeiskite nuomonėmis, ar skaitymas balsu padėjo Jums geriau suprasti Irkos ir mamytės tarpusavio santykius.

Irka, vaidinama
jaunos aktorės
Marcelės
Kutkauskaitės. Iš
televizijos filmo
„Irkos tragedija“

Ryto metą Irka, pavalgiusi pusryčius, nubėgo su Džimu į savo namelį sodne. Lauke buvo taip gražu, saulėta ir šilta, kad nė mąstyti nenorėjai apie kambarį. Irka betgi, pažaidusi kurį laiką, nubėgo namo, spėdama mamytę jau būsiant pabudusią ir skubėdama jai pasakyti laba diena. Kambariuose sutiko Liudvę, kaip tik benešančią pusryčius poniai į lovą, tad, žinodama motiną jau nebemiegant, šokte išoko į jos kambarį, lyg jauna įsilaičiusi ožkelė, ir, smarkiai nubučiauvusi tebegulincią lovoje mamytę, ėmė skambėti kaip sidabrinis varpelis.

– Mamyte, aš taip norėčiau šiandien eiti į mišką su tavim! Tokia graži diena. Ar eisi, mamyte?

– Gerai. Tuoju po pietų. Pasiimsime pintinėles, gal rasime grybų.

Irkos akys sužibo neapsakoma laime. – Mamytė, Džim ir aš! Ak, kaip bus linksma! Valandėlę patylėjus, paklausė nedrąsiai:

– Mamyte, o ar ponas Gurskis šiandien neatvažiuos?

– Kodėl klausai? Turbūt, ne.

– Turbūt, ne. Juk vakar buvo... Ar ir šiandien vėl?

– Gražu, Irka! Jei myli mamytę, tai turi džiaugtis, ponui Gurskiui atvažiavus. Jis toks geras mamytei – tiek man padeda. Ir tau geras. Ar seniai džiaugeis jo skaniais saldainiais?

– Et, jau seniai jų nebėra! Ir nebenoriu daugiau. Nes kai jis atvažiuoja, mamytė manęs nebemyli. Aš noriu, kad atvažiuotų tėvelis.

– Niekus plepi, Irka. Vaikų noro niekas neklauso. Kaip mamytė nori, taip ir turi būti. Jei tai vis imsi reikšti savo norus, tai iš tikro tuomet tavęs nebemylėsiu.

Irka prižadėjo būti labai mandagi ir nuvedė motiną pas savo namelį¹ parodyti naujų įrengimų ir naktį jos darželyje pražydusių gėlių. Paskui mamytė nuėjo namo, o Irka, pasilikusi sodne, ėmė dirbti iš smilčių darželių prieš savo namelį ir kaišyti jį gėlėmis. Iš pradžios viskas ėjo puikiausiai, bet paskui Džim irgi prasimanė žaidimą: ėmė traukioti iš darželio savo ponios įdaigstytas² gėles. Ponia barė jį ir norėjo jas išrauti jam iš snukučio. Jis bėgo nuo jos, ji vijosi – ir buvo gainiojimos, linksmybės ir džiaugsmo be galo, be krašto. Irkos juokas ir Džimo lojimas skardeno visą sodną. Taip nardės juodu saulėje lyg žuvys vandenyje, kol Liudvė atėjusi pašaukė Irką pietų.

– Ar Irka žino, kad yra svečių? – tarė Liudvė.

– Ką tik atvažiavo ponas Gurskis.

Irka nežinojo. Ūmai jos linksmumas užgeso lyg užpūsta žvakė.

„Gal mamytė neis dabar į mišką“, – dingtelėjo jai į galvą.

Ponia Sofija ir ponas Gurskis sėdėjo jau už stalo valgomajame. Padavus svečiui ranelę ir klupterėjus, Irka atsisėdo savo kėdelėje.

– Ką gi beveikia panelė Irena ir jos malonybė Džim? – paklausė ponas Gurskis, kreipdamasis į Irką.

– Aš nesu jokia panelė Irena. Aš esu sau Irka, ir gana, – atsakė Irka kažkokiu šauniu³ balsu.

Ponas Gurskis nusijuokė.

– Originali moteriškė užaugo tamstos duktė, ponia Sofija. Užuoat džiaugusis panele vadinama, kaip suaugusi, ji užsigauna.

– Mano duktė pradeda truputį kaprizytis⁴, – tarė ponia Sofija, šauniai pažvelgusi į Irką.

Irka nieko jau nebesakė per visus pietus. Pavalgiusi ir priėjusi prie motinos padėkoti, ji paklausė:

– Mamyte, ar eisime į mišką, kaip prižadėjai?

– Tai pareina⁵ nuo svečio. Paprašyk mandagai poną Tada, gal sutiks. Eitumėm visi drauge.

– Tegu Irka gražiai mane paprašo, tai gal ir eisiu, – tarė ponas Gurskis.

Visi drauge – tai mažas džiaugsmas Irkai. Kai eis ponas Gurskis, mamytė su ja nei kalbės, nei ką pasakos, tik vis su ponu Gurskiu. Todėl, neatsakydama svečiui, ji tarė motinai:

– Mamyte, mudvi palauksime, kol svečias išvažiuos, o paskui eisime.

– Esi be galo vaišinga ir labai mandagi, Irka, – tarė paraudusi ponia Sofija. – Man labai skaudu turėti tokią dukrelę.

¹ pas savo namelį - prie savo namelio.

² įdaigstyti – įsodinti.

³ Šaunus – čia: atžarus, piktas, skaudus.

⁴ kaprizytis, - priešintis, aikštytis.

⁵ pareina – priklauso.

Irka stovėjo nuleidusi akis ir nervingai suko aplink pirštelį savo mėlynos prijuostės galą.

– O kas bus, Irka, jei aš išvažiuodamas vešiuosi kartu ir tavo mamytę? Ką?

Irka pakėlė dideles tamsias akis, kuriose dabar lyg rastos lašai našlėse¹ žibėjo ašaros, ir iš kurių žiūrėjo skausmas, ir žvilgterėjo į poną Gurskį.

– Tamsta neturi teisės... Tamsta – ne tėvelis...

– O o, ponija Sofija! Dukrelė ne juokais ima tamstą tironizuoti². Atsargiai! Ne veltui taip panaši į tėvą. Aš nuo savęs patarčiau tą spacerį³ į mišką atidėti kitam kartui, o šiandien, naudojantis liusu⁴ laiku, važiuoti apžiūrėti tų ąžuolų, kuriuos tamsta nori parduoti.

– Jei tik tamsta netingi, tai, žinoma, karštai aprobuoju⁵ tą projektą ir tuojau liepiu kinkyti arklį.

Tuo tarpu rastos karolėliai taip padidėjo, kad ėmė tekėti nuo našlėlių ant Irkos skruostų. Ji išbėgo iš valgomojo ir, atsisėdus ant žemos kėdelės savo kambario kertelėje, ėmė tyliai verkti, prispaudus rankes prie kaktos lyg desperacijos⁶ apimtas žmogus. Mamytė neis į mišką. O juk prižadėjo... Išvažiuos su ponu Gurskiu ir kažin kada sugrįš... Bjaurus tas ponas Gurskis, bjaurų bjauriausias... Kaip tas piktasis žąsinas, kurio Irka taip bijo. Ir vakar buvo, ir šiandien, ir rytoj, ir dar rytoj, ir dar... ir visados visados... O Irka vis viena – tik su Džimu...

Tarsi atspėjęs savo mažąją poniją mąstant apie jį šią valandą ir nusijausdamas esąs vienintelė jos paguodėlė, Džim priėjęs baksterėjo ją savo smailiu snukeliu. Tai taip sugraudino Irką, kad, paėmus prietelį⁷ ant kelių, priglaudė prie jo ištikimos galvos savo veidelį ir ėmė kukčioti dar stipriau. Džim žiūrėjo į ją rimtomis, palankiomis akimis ir rodė savo šunišką užuojautą, kartkartėmis laižydamas jos šlapią skruostelį.

Valandėlę paverkus, Irkos galvelėje ėmė švytuoti linksmesnės mintys: o gal mamytė nevažiuos, gal kitaip sumanė, gal pasigailėjo jos. Ji eis sužinoti. O jei važiuos, tai ji paprašys, kad greičiau sugrįžtų ir kad leistų ją eiti į mišką su Liudve. Ir pabučiuos mamytei ranką, kad nemandagiai pasakė valgomajame. Ji rūpestingai nusišluostė veidelį ir akis ir nubėgo į valgomąjį. Bet čia nebebuvo nieko. Išgirdusi pianino garsus, ji nubėgo į saloną.

Ponia Sofija sėdėjo už pianino, o šalia jos stovėjo ponas Gurskis ir pasilenkęs tartum kažką kalbėjo jai į ausį. Irkai įėjus, jis ūmai pasitraukė toliau.

– Mamyte... – pradėjo Irka bebėgdama. Bet daugiau nebeištarė nieko, pertraukta smarkaus visos paraudusios motinos šūkterėjimo:

¹ našlėlė – gėlė našlaitė.

² Tironas – žiaurus žmogus, kankintojas.

³ Spaceris - pasivaikščiojimas

⁴ ×liúosas – laisvas.

⁵ Aprobuoti – patvirtinti, pritarti.

⁶ Desperacija – nusiminimas, sielvartas, nusivylimas.

⁷ ×Prietelius (sl.) – draugas, bičiulis.

– Kodėl Irka nežaidžia lauke? Kam čia švaistos po kambarius? Tuoju į sodną!

Kaip Irka gyva buvo, niekados mamytė nebuvo jai taip kalbėjus. Todėl dabar ji stovėjo vietoje lyg įbesta, stulpeliu pavirtusi, išplėtusi akis ir išsižiojusi.

Motina priėjus pasuko ją atgal šiurkščiu judesiu ir dar stumtelėjusi tarė:

– Na, marš į sodną!

Didelės, karčios gėdos ir pykčio bangos pakilo Irkos širdelėje ir užliejo ją visą. Ji ėjo iš salono tyčiomis kuo lėčiau ir gretimame kambaryje sustojo pas langą¹, be minčių pro jį žiūrėdama. Pro atdaras duris atsklido pas ją motinos balsas.

– Iš tikro, Irka gali užaugti tokia despotė², kaip jos tėvas. Reikia jai griežtesnių priemonių.

– Ak, nors kartą visiškai, absoliučiai užmiršti to tėvo egzistenciją³! – sakė pono Gurskio balsas.

– Kaip tai baisu, kad tarp mudviejų vis turi stovėti būtybė, taip arti surišta su tavi mi ir tuo kitu. Kiek kartų pamatau tą mažąją, tiek kartų tiesiog fizinis skausmas varsto mane visą. Tu negali atjausti, mylimoji, koks bausis man toks vaizdas atminimas, kad jau esi buvusi kito...

– Matau, kad mano ponas mažumą atsilikusių įsitikinimų. Prisipažink! Kas, kad esu buvus? Bet dabar tik tai tu, tik tai tu...

Irka girdėjo visą tą pašnekesį, bet žodžiai atsimušė nuo jos sąmonės kaip žirniai nuo sienos. Jos mąstymas buvo lyg paralyžiuotas. Ji stovėjo čia dėl to, kad joje pakilo noras tyčiomis daryti ne tai, ką liepė motina, ir dar dėl to, kad jutos tarsi paklydusi dideliame miške ir nežinanti, kur eiti nei ką daryti. Bet, išgirdus paskutinįjį sakinį, ji lyg pabudo.

„Kodėl mamytė sako ponui Gurskiui tu? – nustebo. – Juk jis nei mano dėdė, nei tėvelis. Ir juk dar per pietus sakė tamsta.“

Tėvelis... tėvelis... Irkos galvelėje staiga švystelėjo mintis, ir, jos varoma, ji tyliai nuėjo į savo kambarį. Dabar jos akys buvo visai sausos, nors maža širdelė verkė iš skausmo. Kažkoks užsispyrimas ir apmaudas pridėjo antspaūdą prie jos ašarų šaltinio. Nebemyli jos mamytė, nebemyli... Taip baisiai sugėdino ją, tam ponui Gurskiui girdint ir matant. Išvarė kaip kokį šuniuką. O juk ji buvo mandagi, tenorėjo vien paprašyti, kad leistų į mišką su Liudve. Mamytė niekados lig šiol taip jai nebuvo padariusi. O dabar ir valgomajame, ir salone šneka su tuo nemylimuoju, bjauriuoju ponu kažką ant jos ir ant tėvelio. Irka viso ko nesuprato, bet jaučia, kad mamytė dabar daugiau myli poną Gurskį negu ją ir tėvelį. Todėl ji žino jau, ką padarysianti: ji važiuos sau pas tėvelį – pas savo mylimiausiąjį, brangiausiąjį, visame pasaulyje geriausiąjį tėvelį. Tėvelis niekados jai taip nepadarytų; tėvelis Irką taip myli, taip myli. Ji gali važiuoti, nes turi pinigų. Ir nebijo, nes

¹ pas langą – prie lango.

² Despôtas (-ė) – kas primeta savo valią.

³ Egzistuoti – būti, gyvuoti.

jau yra važiavusi su tetule ir viską žino, ką reikia daryti.

Irka pamatė pro langą vežėją atvažiuojant prie prieangio su vienu arkliu pakinkytu brikeliu¹. Tuojau išėjo į kiemą mamytė ir ponas Gurskis ir įsisėdę išvažiavo dviese.

– Mamytė neatėjo nė atsisveikinti su Irka, – virktelėjo mergelės siela. Ir tuojau vėl pakilo karti apmaudos banga. – Tegu mamytė važinėjas su tuo ponu, tegu kalbas, tegu groja, o Irka važiuos sau pas tėvelį... Ir negaila jai mamytės, negaila...

Į kambarį įėjo Liudvė.

– Ponia liepė pasakyti Irkai, kad nesėdėtumei kambaryje, bet žaistumei sodne, – tarė.

– Tuojau eisiu...

– Sakės gal tik vakare teparvažiuosianti. Aš prosavosiu² kredense³, jei ko reikės, ten mane rasi.

Liudvė išėjo, o Irka ėmė skubiai rengtis į kelionę. Į stotį tebuvo du kilometru. Kelią Irka žinojo gerai, nes daug kartų buvo juo važiavusi irėjusi su motina. Ji žinojo taip pat, kad, tuojau išėjus, ji dar suspės į traukinį, einantį į Kauną. Tad pirmą pirmiausia išėmė iš spintos gražų krepšiuką, kurį vežės, keliaudama į Kauną pavasarį. Paskui įmurdė į jį savo gražiausią baltą jupele⁴ ir keletą labai mėgstamų margais kraštais nosinėlių. Kaip gaila, kad negalima pasiimti visų lėlių! Irka nusimano tiek daiktų nepanešianti, be to, krepšelyje labai nedaug tėra vietos. Tad, valandėlę pasvyravus, ji renkas mažiausiąją, labiausiai jos globos reikalingąją lėlę, neužmiršdama įkišti kartu ir jos rūbelių. Ant lango stovi graži geltona kriaušė, kurią Irka vakar rado sodne ir ketino atiduoti mamytei.

– Bus tėveliui lauktuvių, – sako Irka ir kiša kriaušę.

Kriaušė priminė turint dar kelis gautus iš motinos saldinius. Ir saldainiai eina į krepšelį – tėveliui.

Sukrovus daiktus, reikėjo apsisaisyti. Gera būtų apsilvilkus kitą, gražesnę jupele, bet kad Irka pati nemoka jos užsegti užpakalyje, o Liudvės prašyti negalima, nes ji neleis Irkos vienos važiuoti. Na, užteks ir tos pačios, dar nėra labai nešvari. Irka maunas savo skrybėlę su raudona kokarda⁵, velkas vasarinį apsiaustėlį. Į kišenę dedas gražią geltoną piniginę, tėvelio dovanotą, kurioje raudonuoja dešimtis naujitelaičių litinių⁶, ima krepšelį ir, pavadinusi Džimą, išeina iš namų atsargiai, kad niekas jos nepamatytų.

Eidama mąsto Irka, kas bus, kai mamytė, parvažiavusi šįvakar, jos neberas. Irka nebeišbėgs atidaryti durų ir nebesutiks mamytės. Liudvė pasakys, kad Irkos niekur nesą – nei sodne, nei kieme, nei kambariuose. Mamytė manys, kad ji viena su Džimu nuėjo į

¹ brikėlis, brikėlė – vieninkis šventadienis vežimas.

² ×Prosavōti (prociavōti, lenk.) – dirbti, triūsti.

³ ×Krėdensas (lenk.) – patalpa indams sudėti.

⁴ ×Jupà (vok.) – suknelė.

⁵ kokārda – kilpa surištas raištis papuošimui.

⁶ Litinių – litų (piniginis vienetas).

Irka, vaidinama
jaunos aktorės
Marcelės
Kutkauskaitės. Iš
televizijos filmo
„Irkos tragedija“

mišką, ir ten suėdė juodu vilkas kaip Raudonąją Kepuraitę. O ji sau tuo metu sėdės ant tėvelio kelių. Mamytė nerimaus, gailėsis Irkos, ieškos... o gal ir verks... Gerai, gerai! Kam Irkos nebemyli! Kam vis su tuo bjauriuoju ponu Gurskiu!

Klausimai ir užduotys

1. Grupėse panagrinėkite veikėjų pokalbį. Pasirinkite ir aptarkite kurių nors dviejų veikėjų tarpusavio santykius ir elgesį: Irkos ir mamytės, Irkos ir Gurskio. Kokie šių veikėjų santykiai? Išvadas pristatykite klasės draugams, kalbėdami remkitės pokalbio citatomis.
2. Pasvarstykite klasėje, kodėl kyla Irkos konfliktas su mamyte? Kuri iš jų teisi: Irka ar mamytė? Kaip tokioje situacijoje, Jūsų manymu, turėtų elgtis Irka, mamytė ir Gurskis? Kodėl?
3. Ką naujo šioje kūrinio dalyje sužinome apie Irką, jos charakterį, savybes? Ką apie mergaitę pasako jos apsisprendimas važiuoti į Kauną, ruošimasis kelionei? Kaip pasikeičia Irkos požiūris į mamytę?

Stotyje daug žmonių. Irkai radosi bangu, ir jos širdelė plasnėja kaip sugautas paukštelis. Tačiau, susitelkus visas savo jėgas, ji drąsiai stojas užpakalyje kelių žmonių, dar tebestovinių prie kasos. Ji gerai atsimena, kaip dariusi, važiuodama į Kauną su tetule, kuri leido ją pačią nusipirkti bilietą, ir, priešus prie langelio, deda pinigų, o paskui, pamąčius už jo pažįstamą stoties viršininką, mandagiai klupterėjus, sako balsingai:

– Prašau į Kauną pusę bilieto antros klasės.

Viršininkas pažiūrėjo, šypterėjo ir padavė bilietą. Irka įsikišo jį kartu su likusiais pinigais į kišenėlę ir, paėmus ant rankų Džimą, kad nepaklystų, eina į peroną. O traukinys jau beatbėgęs. Irkos širdelė nesiliauja smarkiai plakusi. Ji ieško akimis antros klasės vagono ir radus eina prie jo durų. Bet durys uždaros, niekas į jį nesisėda, ir Irkai rodos, kad traukinys nueis sau, o ji pasiliks. Bet tą pačią valandėlę durys verias, ir iš vagono lipa kažkoks ponas.

Irka krūptelėjus prašo jį nedaryti durų, o ponas toks geras, dar padeda jai įlipti ir paduoda jai Džimą.

Vagono skyriuje tiktai vienas ponas knarkia, išsitiesęs ant suolo. Irka sėdas ant antrojo, pasodinus šalia Džimą, ir tuojau pat jaučias bevažiujanti.

– Mamyte! Mamyte! – pravirko jos siela.

Bet tuojau pat šalia mamytės atsistojęs juodas šešėlis užtemdė ją, ir viskas Irkoje ėmė šaukti:

– Mamytė nebemyli manęs, nebemyli!

Ir rodos jai, kad traukinio tekiniai besisukdami vis dainuoja:

– Mamytė nebemyli Irkos, nebemyli!

O paskui:

– Pas tėvelį! Pas tėvelį! Pas tėvelį!

Irka ima žiūrėti pro langą ir savo įspūdžius tyliai pasakoja pati sau. Šit žmogus važiuoja keliu, o paskui jį – koks gražus kumeliukas. Turbūt žmogus buvo turguje ir pirko vaikams gražių lauktuvių. Tai džiaugsis jie, savo tėvelio sulaukę! Šit mergelė – tokia pat, kaip ji – gano avis. Ir Irka norėtų ganyti tokias meilias aveles. Tik žąsino ji bijo. Šit vaikų būrelis sėdi ant vejės pas trobelę... Kaip jiems gera, kad jų tiek daug! Ir jų mamytė tikriausiai gyvena drauge toje trobelėje... Be galo viskas įdomu ir gražu. Irka tarias tevažiujanti kokią minutę, o traukinys jau besustojąs stotyje. Ji žino, kad dar bus trys stotys, o paskui jau tėvelis. Tiktai dabar dingtelėjo jai į galvą, kad tėvelis baisiai nustebęs, pamatęs ją atvažiavus vieną pačią. Gal supyks? Juk vaikai vieni nevažinėja. Ne, to Irka nebijo – tėvelis niekad dar nebuvo ant jos supykęs. Tėvelis ją labai labai myli. Ji pasakys, kad negali būti pas mamytę, nes mamytė jos nebemyli. O paskui ji tiek prašys prašys tėvelį, kad kartu su ja važiuotų pas mamytę, ir kad vėl visi būtų drauge. Tėvelis padės mamytei nudirbti visus reikalus, ir pono Gurskio nebereikės.

Irka tiki, kad tikrai, tikriausiai taip bus, ir jai darosi linksma.

Į vagoną įėjo kažkokia ponia ir ėmė kalbinti Irką.

– Kur važiuoji, mažyte?

– Aš važiuoju pas tėvelį į Kaūną.

– Su kuo gi važiuoji? Su tėveliu?

– Ne. Aš su Džimu.

– Gerai, tu su Džimu, bet kas su tavim? – nusijuokė ponia.

– Niekas. Aš tik viena su Džimu.

– Kaip? Viena? Tokia maža?

– Aš ne tokia maža. Aš jau einu septintus metus.

– Tiesa, esi didelis asmuo. Bet vis dėlto kas tave taip išleido?

Irka nieko neatsako ir vėl ima žiūrėti pro langą. Ji bijo, kad ponia, paėmus ją, nesugrąžintų namo. Valandėlę patylėjus, ponia taria:

– Žinai, vaikeli, verčiau pasisodink savo Džimą ant kelių. Ateis konduktorius tikrinti bilietų ir pyks, radęs šunį ant kanapėlės.

Irka tuojau taip daro. Netrukus iš tikro įeina konduktorius. Pažiūrėjęs Irkos bilietą, klausia:

– O šuniukui bilietą turite?

– Aš nežinojau, kad reikia... aš būčiau pirkus, – sako Irka labai išsigandusi. Jos širdelė vėl laksto krūtinėje lyg žvirbliukas, uždarytas narvelyje.

– Žinoma, kad reikia. Tai kas dabar bus?

Irkos akys ūmai randasi sklidinose ašarų. Jai rodos, kad konduktorius tuojau, pagrobęs Džimą, mes jį pro langą, nes jis važiuoja be bilieto. Ji stipriai spaudžia prie savęs šunelį, tvirtai pasiryžusi jo neduoti. Tegu kartu meta ir ją.

– Prašau nemesti pro langą mano Džimo! – taria ji virpančiomis lūpelėmis, pakėlus savo dideles ašarotas akis ir maldingai žiūrėdama į konduktorių. – Aš dar turiu pinigų... aš galiu užmokėti už bilietą.

– Veizėkit, ir pinigų beturinti! Na, jeigu jau tas Džimas toks brangus, tai šį kartą jam dovanosiu. Bet daugiau tenedrįsta keliauti be bilieto, – juokdamasis sako konduktorius ir eina toliau.

Paskui ponia vaišina Irką skaniu pyragaičiu, kuriuo ji sąžiningai dalijasi su Džimu.

Irka, matydama ponią esant labai gerą, pradeda su ja kalbėtis.

– Ar tamsta turi dukrelę?

– Ir net ne vieną, bet tris, ir dar vieną berniuką.

– Ak, kaip gera! Kaip jiems linksma tokiame būryje! – gėris Irka. – O su kuo jie paliko namie?

– Su tėveliu.

– Ir tėvelis yra drauge?

– Žinoma.

Irkla klausinėja dar, kuo vardu vaikai, kokių turi žaislų, ką daro. Ponia į viską maloniai jai atsako. Bet ir pati ponia yra smalsi ir, matyti, norėtų sužinoti, kas čia yra, kad Irka keliauja viena. Tačiau ji nieko negali iškvosti. Mergelė ūmai randas čia gudri ir tiek tesako, kad ji jau esanti važiavusi į Kauną, kad mokanti važiuoti traukiniu, kad mamytė esanti labai užsiėmusi reikalais, ir kad netrukus ji grįšianti namo kartu su tėveliu.

O Irkos sieklė tuo tarpu dejuoja:

– Ir tiek vaikų, ir tėvelis drauge... o Irka viena, ir tėvelis toli, ir mamytė jos nebemyli!

Galop Irkai nusibosta besėdint ir ji ima bėginėti nuo vieno lango pas kitą, o pastebėjusi ant ponios rankos laikrodėlį, ima tolydžio klausinėti, už kiek minučių ji pamatysianti tėtėlį. Gavus atsakymą, bėga pas langą niūniuodama:

– Už 40 minučių pamatysiu tėvelį! Už 40 minučių pamatysiu tėvelį!

Praslinkus kelioms minutėms, vėl klausia. Juo minučių eina mažyn, juo didyn eina jos nekantrumas. Poniai paklausus, kaip ji nuvyksianti iš stoties pas tėvelį, Irka atsako padarysianti kaip tetulė: pašauksianti vežėją, įsėsianti į briką, įkelsianti Džimą ir paprašysianti važiuoti į Kęstučio gatvę. O nuvažiavus užmokėsianti vežėjui, nes dar turinti daug pinigų. Bet ponia sakosi pati važiuosianti kaip tik pro tą namą ir nuvešianti Irką. Irka rimtai, kaip ir pritinka savarankiškai keliaujančiai moteriškei, atsako:

– Aš mokėčiau ir pati. Bet jei tamsta tokia maloni, labai ačiū.

Išlipus Kaune, Irka dairosi į visas puses, bene pamatys žmonių minioje savo tėvelį. Bet jo nėra. Važiuodama gatve, ji, pamačius iš tolo kiekvieną augalotą poną, šokinėja aukštyn ir sako sužadinta:

– O, ar tik ne tėvelis eina!

Bet, privažiavus arčiau, mato, kad apsiriko.

Ji iš tolo pamato tėvelio gyvenamąjį namą ir iš to džiaugsmo taip ima sukinėtis po briką, jog ponia gauna laikyti ją už rankos, bijodama, kad neiškristų. Vežėjui sustojus, ji traukia iš kišenės savo piniginę jam užmokėti. Bet, poniai neleidus, greituoju atsisveikina su ja, žaibu šoka iš briko kartu su Džimu ir tekina bėga į namą. Spaudžia varpelį ir vos tepastovi vietoje. Ištiesi metai praslinko nuo paspaudimo lig tos valandos, kada Irka išgirdo gilumoje žingsnius, kada griežterėjo raktas, žvangterėjo grandinė, ir galų gale atsivėrė negailestingos durys. Puola pro jas Irka ir, nepaisydama nustebusios tarnaitės, lyg paleista iš saidoko¹ strėla lekia tiesiai į tėvelio kabinetą, kur jis dažniausiai sėdėdavo besidarbuodamas už rašomojo stalo. Ištiestos rankelės jau pasirengusios apkabinti tėvelį, šypsančios lūpelės šaukia:

– Tėvel, aš atva...

Tolimesni žodžiai miršta ūmai jos burnelėje. Ištiestos rankelės krinta žemyn. Krėslė, pas rašomąjį stalą, sėdi ne tėvelis, bet kažkokia nepažįstama jauna ponia.

– Kame tėvelis? Aš atvažiavau pas tėvelį!

Išplėstos Irkos akys išsigandusios žiūri į nepažįstamąją.

– Kas tokia esi? Iš kur atsiradai? – klausia toji, irgi nustebusi.

– Aš esu Irka. Aš atvažiavau pas tėvelį...

– Išsiųsta motinos tėvui ant sprando? Ką čia dirbsi? Tėvui nėra laiko suostis² su tavim.

¹ ×Saidōkas (sl.) – strėlių ar akmenų svaidymo lankas.

² Suōsti – rūpintis.

Balsas skamba žiauriai, o akys žiūri į Irką kaip plieninės. Kas yra ta svetimoji ponia, sėdinti sau tėvelio fotelyje, kuriame vienas tėvelis tesėdėdavo ir kartais, seniai, mamytė? Kodėl ji taip baisiai žiūri į Irką ir taip piktai kalba? Irka negali atsakyti sau į tuos klausimus, tik rodo jai, kad ją kažkas įstūmė į gilią duobę, kurioje tamsu ir baisu, ir ėmė geležiniais nagais draskyti jos širdelę. Ir ji išsiveržia balsingu, smarkiu verksmu, koku dar niekuomet nebuvo verkusi. Ji žengia kelis žingsnius pas otomaną¹ ir ten susirietus verkia ir verkia, kratoma kukčiojimų. Jos gražusis krepšelis iškrito iš rankos, skrybėlė su raudona kokarda nusmuko ant ausies.

Išsigandęs Džim prieina ir, padėjęs pryšakines kojeles ant otomanos, laižo savo nelaimingosios ponios šlapią veidelį.

1924

Klausimai ir užduotys

1. Panagrinėkite grupėse, kaip rašytoja vaizduoja Irkos kelionę pas tėvelį: ko ji viliasi ir dėl ko nerimauja? Kokius vaizdus, žmones Irka mato pro traukinio langą? Apie ką kalbasi su traukinyje sutikta moterimi? Kuo jai svarbūs pamatyti vaizdai ir sutikti žmonės?
Palyginkite, kuo skiriasi Irkos pokalbis su mamyte ir su pirmą kartą sutikta moterimi? Kaip Irka jaučiasi vienu ir kitu atveju?
2. Padedami mokytojo aptarkite, kuo paskutinis apsakymo epizodas yra dramatiškas. Kas taip stipriai sukrečia Irką? Ką ji išgyvena? Kaip elgiasi? Kaip, kokiomis detalėmis atskleidžiami Irkos išgyvenimai apsakymo pabaigoje?
4. Paaiškinkite apsakymo pavadinimą – „Irkos tragedija“. Tragedija pavadintas kūrinys paprastai baigiasi veikėjo mirtimi. Kodėl Šatrijos Ragana mažos mergaitės istoriją pavadina tragedija?
5. Su klasės draugais aptarkite, ką įdomaus sužinojote apie XX amžiaus pradžios Lietuvos visuomenės gyvenimą – žmonių papročius, elgesį, santykius, gyvenimo aplinką. Kuo kūrinyje vaizduojamas žmonių gyvenimas skiriasi nuo šių dienų žmonių santykių, papročių, elgesio? Savo pastebėjimus pristatykite klasėje.

¹ Otomānė (pranc. *ottomane*) – senovinis žemos sofos pavadinimas.

6. Pasvarstykite ir glaustai parašykite, kuo Irka Jums artima? Kuo jos patirti gyvenimo išbandymai gali skaitytoją sustiprinti?

7. Pažiūrėkite su mokytoju režisieriaus Gyčio Padegimo sukurta televizijos spektaklį „Irkos tragedija“ (<http://www.lrt.lt/mediateka/irasas/19766>). Pasikeiskite nuomonėmis, kaip pavyko režisieriui atskleisti Irkos išgyventą istoriją.

Palyginkite, kaip tą pačią istoriją pasakoja rašytoja, o kaip – televizijos spektaklio režisierius. Kuo šie pasakojimai panašūs, o kuo – skiriasi?

8. Šatrijos Ragana staiga nutraukia pasakojimą apie Irką didžiausios įtampos akimirka. Kodėl?

Pamėginkite sukurti galimą šio pasakojimo tęsinį. Pasvarstykite, kaip toliau galėtų elgtis Irka? Kaip dramatiškas sukrėtimas pakeičia jos gyvenimą ir požiūrį į pasaulį.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis. „Liūdesys“, 1907 m.

Apibendriname temą „Mus stiprinantys gyvenimo išbandymai“ ir įsivertiname

1. Ką Jūs asmeniškai svarbaus patyrėte, supratote, panagrinėję šioje temoje esančius kūrinis? Glaustai parašykite ir savo mintimis pasidalykite klasėje.
2. Grupėse pasikeiskite nuomonėmis, kokiais šioje temoje iškeltais klausimais norėtumėte giliau pasidomėti ir juos drauge aptarti. Sudarykite klasėje įdomiausių klausimų sąrašą. Pasirinkite vieną iš jų ir grupėje arba individualiai paieškokite į jį atsakymo. Tai, ką atradote, pristatykite klasės draugams.
3. Pasikeiskite nuomonėmis, kokie kiti Jūsų skaityti autoriai, kokie kiti kūriniai padėtų Jūsų išsikeltus klausimus dar išmintingiau svarstyti? Ką nagrinėta tema siūlytumėte perskaityti savo draugams, kad galėtumėte rimčiau su jais padiskutuoti?
4. Remdamiesi savo patirtimi, įgyta nagrinėjant šią temą, pasvarstykite klasėje, kodėl jums svarbu skaityti knygas. Išvadas, prie kurių kartu priėjote, užsirašykite.
5. Leidėjai dažnai į knygų viršelius įrašo svarbiausias kūrinio citatas. Jomis stengiasi atskleisti knygos turinį ir sudominti juo skaitytoją.

Pamėginkite padaryti ši knygų leidėjų darbą ir Jūs: iš kiekvieno šioje temoje nagrinėto kūrinio išrinkite vieną arba du sakinius, kurie geriausiai, Jūsų manymu, atskleis kūrinio turinį ir sudomins skaitytoją.

Paašškinkite, kodėl būtent tokius sakinius pasirinkote knygai pristatyti.

6. Grupėse aptarkite šioje temoje nagrinėtų kūrinių veikėjus – Elžę, Janušą, Deividą, Rimvydą, Irką, Alaną. Kuo jie panašūs? Kuo išsiskiria iš kitų bendraamžių? Kuo kiekvienas jų yra stiprus? Savo išvadas pristatykite ir apibendrinkite klasėje.
7. V. Juknaitės ir A. Maršalo veikėjai kalba apie tai, ką svarbaus gyvenime yra išmokę, kokios pamokos juos padarė stiprius.

Raštu pasvarstykite, ką Jūs esate gyvenime išmokę, kokie asmeniniai pasiekimai Jums suteikė stiprybės, pasitikėjimo savimi. O ko Jūs dar norėtumėte išmokyti, kad būtumėte stipresni, labiau savimi pasitikintys.

Surenkite klasėje pokalbį, kuriame pasidalytumėte savo svarstymų išvadomis. Atkreipkite dėmesį, kas Jus sieja su draugais, kas jungia su skaitytų kūrinių veikėjais.

8. A. Maršalo ir V. Juknaitės veikėjai, nors patyrę sunkių gyvenimo išbandymų, jaučiasi laimingi. Klasėje pasiaiškinkite, kokia yra jų laimės paslaptis.

Raštu aptarkite: ką darydami, kaip elgdami Jūs esate, jaučiatės laimingi? Kokia yra Jūsų laimės paslaptis?

9. Iš nagrinėtų kūrinių pasirinkite Jums labiausiai patikusią ištrauką ir, pasidaliję vaidmenimis, ją suvaidinkite klasėje. Jūsų spektakliui gali prireikti muzikos, dekoracijų, kostiumų.

10. Pasidomėkite, kokių gyvenimo išbandymų yra vaikystėje patyrę Jūsų artimieji ar pažįstami.

Remdamiesi įdomiausiu išgirstu pasakojimu, parašykite trumpą literatūros kūrinėlį apie išbandymą, kuris sustiprino žmogų vaikystėje. Pagalvokite, kaip, kokiais vaizdais, dialogais atskleisite savo kūrinio temą ir pagrindinę mintį.

11. Apie vaikystėje patirtas svarbias gyvenimo pamokas kalba daug lietuvių ir užsienio rašytojų. Klasėje pasitarkite ir pasidalykite, kas kurią knygą atidžiai perskaitysite. Perskaitytas knygas įtaigiai pristatykite surengtoje klasės literatūrinėje popietėje „Knygos mus moko stiprybės“.

Pasirinkti galite iš šių ir savarankiškai atrastų kūrinių: E. H. Porter „Poliana“, L. M. Montgomeri (L. M. Montgomery) „Anė iš Žaliastogių“, D. Amiči (E. De Amici) „Širdis“, J. Spyri „Heida“, K. Paterson „Tiltas į Terabitiją“, „Smarkuolė Gilė Hopkins“, „Kaip ir žvaigždės“, E. Doneli (E. Donnelly) „Sudie, seneli, ištariau aš tyliai“, F. H. Burnet (F. H. Burnett) „Paslaptingas sodas“, B. Vilimaitė „Užpustytas traukinys“.

Savo pasakojimą apie perskaitytą knygą aptarkite su draugais ir įsivertinkite: ar atskleidėte knygos turinį, įvardijote jos temą, pagrindinę mintį, keliamus klausimus, ar pasakojote sklandžiai, nuosekliai, gyvai, įdomiai, ar kalbėjote taisyklingai?

12. Savo bendraamžiams arba tėvams raštu papasakokite apie Jūsų perskaitytą knygą taip, kad ir jie panorėtų šią knygą perskaityti.

13. Gyvenime Jūs galite stiprinti ne tik save, bet ir kitus, kuriems reikia Jūsų paramos, pagalbos.

Jūsų bendraamžiai iš Ukmergės Dukstynės pagrindinės ir kitų Lietuvos mokyklų yra padėję sukurti puikų projektą „Auginkime vieni kitus“. Šį projektą įgyvendindami, vyresni mokiniai rūpinasi į mokyklą pirmąkart atėjusiais pradinių klasių mokinukais, bendrauja su jais, padeda jiems ruošti pamokas, prasmingai praleisti laisvalaikį, įveikti įvairius gyvenimo išbandymus.

Mokytojo padedami pasidomėkite mokyklose tęsiamu projektu „Auginkime vieni kitus“ (<https://www.youtube.com/watch?v=D62ykUBZjSk>), kuris yra didelio projekto „Kuriamo Respubliką“ dalis (<http://www.civitas.lt/projects/kuriamo-respublika/>). Pamėginkite susikurti savo projektą, kuris padėtų Jums stiprinti jaunesnius savo mokyklos draugus, ir jį įgyvendinkite. Tam Jums reikės atlikti tyrimą: išsiaiškinti, kokios pagalbos ir kokiems pradinukams labiausiai reikia, kuo Jūs jiems geriausiai galite padėti.

14. Pasirinkite Jums labiausiai patikusį šiame vadovėlyje esantį M. K. Čiurlionio arba S. Eidrigevičiaus paveikslą ir parašykite, apie ką jis kalba, kodėl jo spalvos ir vaizdai teikia mums stiprybės ir šviesos.
15. Pasirinkite Jums artimą temą ir parašykite rašinį:

Kiekvienas galime įveikti sunkumus

Verkdamas toli nenuėisi

Išbandymai, kurie mane užgrūdino

Kaip galiu padėti silpnesniam?

Kur slypi laimė?

Esu stiprus, nes moku...

„Malonu kitiems daryti gera“ (Šatrijos Ragana)

„Jei nori būti šio to vertas, reikia išmokti priimti smūgius“ (Alanas Maršalas)

„Nėra kančios, kuri nemokytų“ (Vanda Juknaitė)

„Geriausiai gali padėti sau, padėdamas kitam“ (Vanda Juknaitė)

„Darydamas gera kitam, stiprini gerį savyje, stiprini save“ (Viktorija Daujotytė)

Įsivertinkite parašytą rašinį: kaip Jums pavyko atskleisti temą, iškelti svarstytinus klausimus, nuosekliai išdėstyti savo mintis, gyvai ir vaizdingai papasakoti, taisyklingai parašyti?

Aptarkite savo ir draugų rašinius grupėse.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis.
„Mano kelias“, 1907 m.